

Національна академія наук України
Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України
Міністерство культури та інформаційної політики України
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному

Оксана Коваленко
Світлана Пошивайло

**НАЗВИ ЧАСТИН
ГЛИНЯНИХ ВИРОБІВ
XVII–XX століть
(методичні рекомендації)**

Опішне
Видавництво
«Українське Народознавство»
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному
2021

National Academy of Sciences of Ukraine
Institute of Ceramology - a branch of the Institute of Ethnology of NAS of Ukraine
Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine
National Museum-Reserve of Ukrainian Pottery in Opishny

Oksana Kovalenko
Svitlana Poshyvailo

**TITLES OF THE PARTS
OF THE CLAY POTTERY
OF THE 17-20th centuries
(methodical recommendations)**

Opishne
Publication
«Ukrainian Narodoznavstvo»
National Museum-Reserve
of Ukrainian Pottery in Opishny
2021

УДК 069.51:738"16/19"
К 56

Коваленко Оксана, Пошивайло Світлана
К 56 Назви частин глиняних виробів XVII–XX століть (методичні рекомендації) /
Оксана Коваленко, Світлана Пошивайло. – Опішне : Українське Народознавство, 2021. – с.

ISBN

Однією з актуальних проблем української керамології як наукової дисципліни є відсутність посібників і методичних матеріалів, які б допомогли науковцям, передовсім музеологам, фахово здійснювати опис і атрибуцію кераміки. Тому автори пропонують уніфіковану наукову термінологічну систему опису частин глиняних виробів для використання як у повсякденній музейній роботі, так і в наукових керамологічних студіях.

Подано послідовність дій з опису керамологічних музейних одиниць зберігання. З'ясовано лінгвістичні нюанси правильного використання наукової термінології в керамології й музеології. Видання широко ілюстроване, містить значну кількість прикладів для опису різних видів глиняних виробів.

Для керамологів, музеологів, археологів, етнологів, мистецтвознавців, культурологів, краєзнавців.

УДК 069.51:738"16/19"

Ключові слова: українська культурна керамологія, музеєзнавча керамологія, музеологія, кераміка, глиняний виріб, експонат, атрибуція

Oksana Kovalenko, Svitlana Poshyvailo

Titles of the parts of the clay pottery of the 17-20th centuries (methodical recommendations)

One of the topical problems of Ukrainian ceramology, as a scientific discipline, is a non-availability of the scientists' textbooks and the museologists' methodological materials for the attribution and description of ceramics. The authors propose the unified scientific terminology system for describing clay pottery for use in the everyday museum work and in scientific ceramologies publications. The consistency of the actions to describe the objects was considered. The linguistic features of the correct use of scientific terminology in ceramology and museology are found out. For ceramologists, museologists, archaeologists, ethnologists, art historians, cultural experts, historians.

Key words: ukrainian cultural ceramology, museology ceramology, museology, ceramics, clay pottery, exhibit, attribution.

© Оксана Коваленко, Світлана Пошивайло, 2021
© Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, 2021
© Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, 2021

ISBN

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Рекомендовано до друку Вченими радами
Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України
та Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному

РЕЦЕНЗЕНТИ

- директор Державної спеціалізованої художньої школи-інтернату I-III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному» імені Василя Кричевського, старший науковий співробітник Відділу керамології новітнього часу Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, відповідальний секретар Правління ГО «Конгрес українських керамологів», доктор історичних наук, заслужений працівник культури України

ЛЮДМИЛА ОВЧАРЕНКО

- науковий співробітник Відділу палеогончарства Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, старший науковий співробітник Відділу археологічної кераміки Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, кандидат історичних наук

ЮРІЙ ПУТОЛОВОК

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

директор Інституту керамології –
відділення Інституту народознавства НАН України,
генеральний директор
Національного музею-заповідника
українського гончарства в Опішному,
заслужений діяч науки і техніки України
доктор історичних наук, професор

ОЛЕСЬ ПОШИВАЙЛО

Права видавництва «Українське Народознавство»
Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному
поширюються на всі країни.
Перевидання, репродукції, відтворення, виконання за допомогою розмножувальної,
аудіовізуальної техніки чи будь-якими іншими засобами, а також приватні копії
можуть бути виконані лише з дозволу видавництва «Українське Народознавство»

ЗМІСТ

Передмова	6
1. Поняття атрибуції глиняного виробу.....	8
2. Опис глиняного виробу як музейного експоната	17
3. Загальні застереження.....	23
4. Назви частин виробів	32
• Баклага.....	33
• Банка	35
• Барило.....	37
• Глечик	39
• Горщик	44
• Гусятниця.....	45
• Друшляк.....	47
• Кахля.....	49
• Куманець, плесканець.....	51
• Люлька.....	53
• Макітра.....	54
• Миска	56
• Пасківник	60
• Покришка	62
• Посуд для пиття	64
• Ринка	66
• Свічник.....	71
• Сковорода	73
• Супник.....	74
• Цегла	75
• Чайник	76
Джерела та література	78
Термінологічний покажчик.....	
Іменний покажчик	
Географічний покажчик.....	
Керамологічні видання 2015–2020 років	

Передмова

Атрибуція є початковим етапом у дослідженні глиняних виробів. Це практична робота, якою повсякчас займаються керамологи, музеологи, археологи, етнографи, мистецтвознавці, історики, культурологи, краєзнавці. Існують різні способи атрибуції, які варіюються залежно від об'єкта (джерела) дослідження. З проблемою уніфікації керамологічних термінів музеологи стикаються постійно, проте спроби їх вирішити – поодинокі. З-поміж них – затвердження на вчених рада окремих музеїв методичних посібників чи термінологічних вимог, призначених, передусім, для внутрішнього користування. Іншим шляхом є звернення до наукових публікацій або використання назв структурних частин посуду, запозичених із народної гончарської термінології. Особливої актуальності проблема набула у зв'язку з розгортанням процесів комп'ютеризації фондової роботи, пов'язаної з описом кераміки. Ця важлива справа потребує безумовної уніфікації термінології.

Група музейних експонатів, що повністю або частково складається з глиняних виробів (теракота, майоліка, фаянс, порцеляна), за кількістю одиниць зберігання – одна з найбільш чисельних у музейних збірках. Водночас, у зв'язку з варіативністю цієї групи (значною кількістю й розмаїттям форм і орнаментів), визначення виду виробу, його опис і датування є одним із найбільш складних завдань. Зокрема, як у музейній документації, так і в наукових публікаціях, присвячених опису глиняних виробів, назви окремих структурних частин і елементів різняться, що ускладнює проведення атрибуції музейного експоната.

У минулому атрибуція базувалася лише на емпіриці й інтуїції. Лише наприкінці XIX століття вона почала опиратися на науковий стилістичний аналіз, результати хімічних і фізичних досліджень. У кожній науковій галузі, залежно від об'єкта, це можуть бути лабораторні аналізи, макро- й мікрозйомка, рентгенографія, томографія, використання різного випромінення, методи кластерного, ієрархічного аналізів, кореляційних плеяд, дендрограм та інших апаратних методик [1, с. 19; 42].

Нині назріла необхідність укласти чітку термінологічну систему для опису музейних експонатів, зокрема глиняних виробів, як під

час фондування, так і в процесі наступної обробки: створення каталогів, експонування, опублікування. Для музейних працівників, які проводять атрибуцію, зберігають у фондах глиняні вироби, чітка унормована система опису цих експонатів допоможе як під час інвентаризаційної роботи, так і в процесі їх експонування й опублікування.

Порушена проблема неодноразово була предметом обговорення на наукових конференціях і семінарах, проте їх результати не було реалізовано у вигляді певних методичних рекомендацій чи наукових статей. 2007 року Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України та Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному провели Всеукраїнський науково-практичний семінар «Сучасні проблеми атрибутування керамологічних колекцій в Україні», присвячений, у тому числі, й проблемам уніфікації керамологічної термінології. У другому томі третьої книги Національного наукового щорічника «Українська керамологія: Атрибуція кераміки в Україні» подано матеріали цього семінару та інші статті, присвячені тотожній тематиці. Доктор історичних наук Олесь Пошивайло у вступній статті до збірника акцентував увагу на цьому важливому питанні музейної діяльності [51]. Відтоді на наукових конференціях, які проводять музейні заклади України, керамологи, археологи, мистецтвознавці все частіше порушують питання уніфікації керамологічної термінології. Збільшилася й кількість теоретичних статей [4, 7, 11, 16, 24, 25, 31]. Проте узагальнюючої праці, яка б акумулювала досвід музейних установ України в галузі атрибуції кераміки, досі немає.

Наразі перед керамологією як науковою дисципліною постає багато проблем, які, проте, не можуть бути вирішені вповні. Одна з них – відсутність посібників і методичних рекомендацій, покликаних допомогти музейним працівникам в їхній щоденній науковій та експозиційній діяльності, – лежить у площині музеєзнавчої керамології.

Чітка термінологічна визначеність – важлива складова опису музейних експонатів, зокрема глиняних виробів, як під час фондування, так і наступного опрацювання (створення каталогів, експонування). Тому пропонувані рекомендації стануть у нагоді для уніфікації опису в польовій і камеральній керамологічній, археологічній, етнографічній і музейній роботі, а також для створення комп'ютерних баз даних.

1. Поняття атрибуції глиняного виробу

Атрибуція, або атрибутування – термін, що походить від латинського *attributum* (англ. *attribution*) – приписування прав [57]. Залежно від об'єкта й предмета наукової дисципліни, він має кілька варіантів трактування. У філології атрибуція – це визначення справжності чи підробності рукописного тексту й встановлення його авторства. У мистецтвознавстві зміст цього терміна звужується до визначення авторства творів мистецтва або належності до місцевої чи національної школи, спираючись на аналіз стилістичних і технологічних особливостей, місця й часу виготовлення твору в джерелах. Культурологічний словник подає атрибуцію як визначення достовірності, автентичності й авторства художнього твору, у тому числі школи, країни, часу створення [57].

Музеолог Фрідріх Вайдахер увів поняття музейного «визначення», тотожного атрибуції. «Визначення – встановлення ідентичності, найважливіших диференційованих ознак та надання назви музейному об'єктові. У процесі визначення об'єкти підпорядковують (класифікують) в наукову систему. Результат визначення, як частина наукового опрацювання, є передумовою інвентаризації, каталогізації та ведення документального обліку фондів» [8, с. 558].

Керамолог Людмила Меткавважає, що «головна мета атрибуції – надати історикам, мистецтвознавцям, етнографам, керамологам і музеологам якнайбільш достовірні дані про той чи інший предмет, який зберігається у музейній колекції» [43, с. 110]. Щоправда, незрозуміло, хто їх повинен «надавати». Дослідниця водночас визначила атрибуцію як музейну діяльність: «У ході атрибуції встановлюється зв'язок музейного предмета з історичними подіями або особами, з визначеним етнічним середовищем, розшифровуються написи, клейма, марки і інші знаки, які нанесені на предмет, визначається ступінь збереження предмета, описується його пошкодження. Тобто атрибуція – це результат музейної діяльності» [43, с. 110].

Отже, атрибуція включає історію предмета, його опис, ступінь збереження. Проте це не вичерпний перелік атрибутивних аспектів. До повного переліку атрибутивних ознак входить низка інших

характеристик: авторство, різнорівнева типологізація, датування, місце створення, матеріал і техніка виготовлення, параметри виробу, розшифрування написів, клейм, печаток, час і місце побутування, стан збереження, час і місце введення до наукового обігу. Повна атрибуція, безсумнівно, є ґрунтовним науковим дослідженням, яке передбачає критичний перегляд фактів (або попередніх атрибутивних характеристик), опрацювання джерел із залученням різних методик.

Для атрибутування глиняного виробу найбільш важливими кроками є:

- з'ясування (типологізація) виробу;
- встановлення авторства за безпосередніми або опосередкованими ознаками.

Типологія (від грец. *tipos* – відбиток, форма) – класифікація за суттєвими ознаками. Вона заснована на понятті типу як одиниці поділу реальності, що вивчається, конкретної ідеальної моделі, об'єктів, що історично розвиваються. Відштовхуючись від такого загально визнаного розуміння, типологія глиняних виробів може проводитися, так би мовити, лише «*тут і зараз*». Тобто речі, які в процесі свого розвитку втратили певну функцію й закріпилися в іншій властивості, можуть розглядатися лише на цьому хронологічному зрізі. Тобто це метод наукового пізнання, в основі якого лежить поділ систем об'єктів та їх групування за допомогою узагальненої моделі або типу.

Відсилаємо зацікавлених до роботи Лева Клейна «*Археологическая типология*» (1991), в якій з'ясовано різницю між класифікацією й типологією та введено поняття типологічної класифікації [15]. Також можна ознайомитися з узагальнюючими класифікаціями й типологіями окремих типів глиняних виробів у працях Михайла Станкевича [2], Олесь Пошивайла [54], Агнії Колупаєвої [27], Ірини Сакович [67], Олега Чарновського [79], Галини Івашків [14], Олександра Тищенко [78] та інших.

Типологізування – дуже суб'єктивний, проте важливий елемент наукового пізнання, особливо в сфері конкретно-історичної проблематики. Дійсно, створення узагальненої типології глиняних виробів XVI–XX століть сприяє уникненню термінологічних розбіжностей, допомагає в музейній роботі, дозволяє виходити на хронологічні відмінності й територіальні порівняння. Типології окремих класів чи варіантів, окремі міркування щодо підходів до типологізування вже оприлюднено в публікаціях. Цілісну

типологію глиняних виробів XVI–XX століть уперше подано в статті Оксани Коваленко «*Типологія глиняних виробів (у контексті функціонально-атрибутивного підходу)*» (2019) [26].

Під час класифікації глиняних виробів застосовано поділ на класи, типи, підтипи, види й варіанти (відмовившись від домінуючої в мистецтвознавстві концепції Михайла Станкевича: вид – технологічний підвид – рід – типологічна група – тип – підтип). При цьому поділ здійснено на основі певних критеріїв, які в межах, так би мовити, «*горизонтального членування*» (тобто виділення класів, типів, видів, варіантів) мусять бути однаковими. Виділення класів і типів здійснено, передовсім, за функціональним призначенням та сферою використання глиняних виробів. Основний застосований принцип поділу – функціональне навантаження, тобто ужиткове призначення предметів. Під час виділення підтипів, видів і варіантів за превалюючого основного принципу поділу – за призначенням, враховувано інші ознаки, зокрема форму виробу [26, с. 120-121].

Глиняні вироби виділено в такі класи: побутові вироби, вироби виробничого призначення, архітектурно-декоративні вироби, обрядові вироби, скульптура, іграшка.

1 Клас. Побутові вироби. У пропонуваній класифікації критерій виділення – це функціональне призначення. Посуд розподілено за необхідністю обслуговування культури харчування людей. Підтипи виділено на основі критерію – етапи обслуговування харчового циклу (вирощування, зберігання, приготування, споживання), а отже, виділено господарський, тарний, кухонний та столовий посуд. Варіанти, як і в інших класах, – за формою (див. табл. 1). Упереджуючи запитання й зауваження щодо віднесення тих чи інших виробів до певного виду й типу, висловимо кілька зауважень. По-перше, класифікація складних об'єктів (а посуд, безсумнівно, попри всю його позірну простоту, є складним об'єктом, зважаючи на час його існування – «*час свідомого людства*») – справа складна. Між певними речами важко провести чітке розмежування й екземпліфікувати за окремими типовими зразками. Так, горщик у процесі розвитку був кухонним, столовим, господарським і ритуальним посудом, оскільки є формою глиняного виробу, яка кількісно переважала серед посуду в усі часи. Макітра одночасно є і кухонним, і господарським посудом. Миска так само відіграла роль не лише столового, але й, наприклад, господарського посуду. А є й суто поодинокі випадки нетрадиційного використання. Наприклад, в «*Єнеїді*» Іван Котляревський подав опис бенкету, де «*І в кахлях понесли пашкети І киселю їх до сити*» [29]. По-друге, окремі речі

віднесено до певного типу лише з умовним ступенем належності. Так, покришка слугує допоміжним кухонним посудом, але ж може використовуватися в господарстві, втрачаючи «культурно-харчову критерійність», а типологізується як посудина вже винятково за формою.

Таблиця 1

Типологія основних форм глиняного посуду

Клас	Побутові вироби					Освітлювальні вироби
Тип	Посуд					
Підтип	Столовий		Кухонний	Господарський		
Вид	Повсякденний	Ритуальний		Місткості для зберігання та перенесення речовин	Місткості для свійських тварин	
Варіант*	Миска Підваріанти: Блюде Єндола Кандійка Лохань Полумисок Проста миска Тарілка Таріль Шльонка Покришка Посуд для пиття: Келих Кухоль Чарка Чашка Чайник	Куманець Поставець Перепієць Посуд зооморфний Підваріанти: Баран Лев тощо Посуд антропоморфний Посуд міксоморфний	Горщик Друшляк Ринка Гусятниця Засмажка Носатка Поросятниця Репатник Сковорода Тазок Пасківник Черпак	Баклага Барило Глечик Дзбан Макітра Мазниця Слоїк Тиква	Дійниця Напувалка	Свічник Світільник Каганець

* Таблиця не є вичерпною. Доповнення графі «варіант» може відбуватися постійно, відповідно до специфіки регіону

Наступний, другий клас – *вироби вжиткового та виробничого призначення* – типологізується за функцією вжитку в побуті. Це, передовсім, освітлювальні вироби й вироби, призначені для продукування чогось – напоїв, свічок, кахель тощо (див. табл. 2).

Третій клас глиняних виробів застосовується для будівництва й оздоблення інтер'єрів. Це *архітектурно-декоративна кераміка*. Найбільш поширеними предметами з цієї групи є кахлі, які в українському гончарстві посідають окреме місце (див. табл. 3).

Таблиця 2

Типологія глиняних виробів виробничого призначення

Клас	Вироби виробничого призначення
Тип	
Підтип	Технічні вироби
Вид	
Варіант	Бродильник Важок Кулька Кружало Форма для відливання свічок Форма для відтискування кахель

Таблиця 3

Типологія архітектурно-декоративної кераміки

Клас	Архітектурно-декоративна кераміка								
Тип	Будівельна кераміка								Оздоблювальна кераміка
Підтип	Цегла	Кахля				Черепиця	Труба		
Вид		Грагчаста	Коробчаста	Посудино-подібна	Декоративні прикраси				
Варіант	Вогнетривка Облицювальна Плінфа Саман	Карнизна Кутова Стінна Пояскова	Карнизна Кутова Стінна Пояскова	Миско-подібна Горщико-подібна	Зубці Шишки Коронки Півкоронки Лиштви	Акротерій Антефікс Черепиця для гребеня даху	Димар	Водогінна	Вставка Панно Облицювальна плитка

Детальну типологію кахель розробила мистецтвознавець Агнія Колупаєва [27]. Вона виділила типологічні групи кахель: посудиноподібні, «нішеподібні», плиткові та декоративні прикраси. Головним критерієм авторка визначила тектонічну структуру [27], проте, як бачимо, типи виділено за різними критеріями: якщо «нішеподібні» та плиткові – за тектонікою, то в межах плиткових поділ здійснено за місцем розташування в печі, хоча задекларовано, що його здійснено за «функціональними типами» [27]. Це ж стосується й виділення «опуклих» кахель [27]. Таким чином, ці критерії в дослідниці переплутані, трактуються по-різному й виступають як синонімічні [19, с. 143]. Це добре простежується на основі виокремлення так званих «нішеподібних» кахель. Передовсім, сама назва нечітко характеризує структуру й форму виробу (в цьому випадку незрозуміло, що таке «ніша»? яка її геометрична форма? які обов'язкові структурні елементи?). Розмарі Франц і Лариса Виноградська називають подібні вироби кахлями із закритою румпою [27], у підтипах уточнюючи, чи мають вони прорізану пластину (гратчасті) та форму самого тіла румпи. Отож, враховуючи доробок мистецтвознавців, усе ж пропонуємо інші назви окремих варіантів. За формою з-поміж усіх кахель виділено посудиноподібні, гратчасті й коробчасті. Окремо можна виділити декоративні елементи. За місцем розташування на печі кахлі можна поділити таким чином:

- *стінні*. Це найбільш поширений варіант кахель, якими облицьовували основне тло (стіни) печі. Він має найбільше варіацій у назвах. Так, у мистецтвознавчих працях такі кахлі отримали назву «виповнюючі», в етнографічних і археологічних їх частіше називають «лицьовими», інколи також «стінними», «обличкувальними», «рядовими». Пропонуємо використовувати назву «стінні», тому що всі кахлі цього типологічного ряду названо за місцем розташування в печі. Відповідно, «стінні» викладають на стінах печі, «кутові» – на кутах, «карнизні» завершують споруду або відділяють цоколь від верхньої частини, «пояскові» формують «роздільний пояс» між частинами, посилюючи декоративний ефект. Уведений в обіг Агнією Колупаєвою термін «виповнюючі» кахлі на означення тих виробів, що призначені для «викладання пічних стінок», дзеркала, цоколя [27, с. 45], доволі невдалий. Окрім того, що це слово невластиве народній гончарській термінології, ним фактично

можна позначити всі кахлі, адже вони заповнюють основні площини печі.

Поширена назва «лицьові» на позначення згаданих кахель є спотвореним терміном, що походить від російських слів «облицовка» (покриття певним шаром якоїсь споруди чи будівлі), «облицовочные» («облицовочные плитки», «облицовочная керамика»). Аргументом на користь вживання цього терміна слугує твердження, що це кахлі, які обличковують «лице» печі, тобто її фасадну частину. А слово «лице», й відповідно «лицьовий», допустиме в українській мові, оскільки фіксується як синонімічне до «обличчя». Проте ці кахлі не є «лицьовими», адже «лиця» в печі немає. Така назва для конструктивних елементів печі не застосовується; натомість у опалювальній кахляній споруди є «дзеркало» (фасадна частина) [27, с. 41] та стіни. Тому, відповідно, якщо немає «лиця», немає й «лицьових» кахель.

Вживання терміна «лицьовий» допустиме не у випадку означення кахель як таких, а лише на означення лицьової пластини коробчастої кахлі, яка за аналогією з головою має «лице» – найчастіше, декорований бік плитки та зворотний бік з румпою, який монтують до печі;

- *кутові* (призначені для викладання кутів; становлять своєрідне поєднання однієї цілої стінної кахлі та її половини);
- *пояскові* (прямокутні кахлі для поділу ярусів печі, викладання своєрідних поясів);
- *карнизні* (кахлі складної рельєфної форми, які використовували для викладання карнизу печі).

У типології Агнії Колупаєвої вказано достатньо нечіткі й неаргументовані межі між «увінчуючими» й «карнизними» кахлями [27, с. 45], тому виникає запитання – чи не є «карнизні» кахлі одним із варіантів «увінчуючих», і як їх вирізнити, якщо дослідниця сама зазначила: «увінчуючі кахлі за формою часто тотожні з іншими типами (наприклад карнизними)». Тому задля уникнення надмірної деталізації слід зупинитися на виділенні лише карнизних кахель.

Клас 4. *Обрядові вироби*. До цієї групи входять предмети, спеціально призначені для відправлення обрядодій; посуд і скульптура ритуального призначення входять до відповідних класів. У таблиці подано вироби християнського обряду, притаманні

традиційній культурі українців. Як і інші класи, варіанти відкрито для доповнення, у тому числі виробами для обслуговування інших релігійних уявлень (див. табл. 4).

Клас 5. *Скульптура* (див. табл. 5).

Клас 6. *Іграшка* (див. табл. 6). Загальними назвами глиняної іграшки, згідно з дослідженням Світлани Пошивайло (Литвиненко), є «іграшки», «забавки», «виграшки», «цапки» [37, с. 78]. Усі вони несуть єдиний варіант означення – різновид глиняних виробів, призначених для дитячої гри. Типологічно глиняна іграшка поділяємо на ту, що видає звуки (свистунці та брязкальця), та ту, що не видає звуки (антропоморфна іграшка – фігурки людей, здебільшого жінок, так звані «барині»; «монетка» та крем'яхи). Іграшка, здатна утворювати звуки, поділяється за технікою створення звуку. У межах виду «Свистуни» здійснено поділ виробів за формою. Отже, основні класи глиняних виробів мають достатньо просту типологію. У межах окремих варіантів глиняних виробів дослідники розробили власні типології, які часто корелюються з хронологічними шкалами й виконані на певному територіальному рівні. Подібні типології створено для різних варіантів археологічної кераміки, горщиків, свічників, куришок, люльок тощо. Під час класифікації глиняних виробів застосовано поділ на класи, типи, підтипи, види та варіанти. Виділення класів і типів здійснено, передовсім, за функціональним призначенням та сферою використання глиняних виробів. Основний застосований принцип поділу – функціональне навантаження, тобто ужиткове призначення предметів. Під час виділення підтипів, видів та варіантів було враховано й інші ознаки, зокрема форму виробів.

Таблиця 4

Клас	Обрядові вироби з глини
Тип	
Підтип	Технічні вироби
Вид	
Варіант	Ікона Кадило Куришка Лампада Писанка Хрест Свічник для страсної свічки

Таблиця 5

Типологія глиняної скульптури

Клас	Скульптура
Тип	
Підтип	Технічні вироби
Вид	
Варіант	антропоморфна зооморфна іхтіоморфна орнітоморфна міксоморфна гербаморфна

Таблиця 6

Типологія глиняної іграшки

Клас	Іграшка				
Тип	Та, що не видає звуки			Та, що видає звуки	
Підтип					
Вид	Антропоморфні фігурки	«Монетка»	Крем'яхи	Брязкальця	Свистуни
Варіант		Горщик Ринка тощо, відповідно, до варіантів посуду			антропоморфні зооморфні іхтіоморфні орнітоморфні міксоморфні гербаморфні «солов'ї»

2. Опис глиняного виробу як музейного експоната

Розгляд дефініції «атрибуція» показав, що це поняття – багатоваріативне, тому, беручи до уваги основні методичні рекомендації щодо опису музейного предмета, необхідно зауважити, що свою специфіку має й музейна атрибуція. Вона фактично є описом предмета музейного значення (одиниці зберігання та експоната) за чітко визначеними параметрами, які є ознаками виробу. Функція музейної атрибуції проста: з'ясувати, що це за виріб, визначити його датування, авторство або культурно-хронологічну належність, зробити чіткий опис, за яким його можна ідентифікувати серед аналогічних або подібних глиняних предметів.

Обов'язковою вимогою є підготовка описової інформації в максимально повному обсязі, якої було б достатньо для креативної візуалізації (тобто за описом можна уявити предмет) за неможливості унаочнення. Опис обов'язково має здійснюватися у вербальному, тобто словесному, вигляді й доповнюватися візуальною фіксацією (малюнком, фото).

Опис глиняного виробу має відбуватися у два етапи. Перший (довільний) – це етап нотатків, чернеток, щоденника досліджень. Другий – формалізований, остаточний варіант, оптимізований під кінцеву мету. Він має бути чітким і зрозумілим, лаконічним, обмеженого обсягу, проведеним з дотриманням послідовності й одноманітності. Слід уникати надмірного описового характеру, власних міркувань, невмотивованих припущень, характеристик, на кшталт: «красивий, негарний, дуже вигнутий» тощо. Недопустимими є також метафоричні вислови, асоціативні прикмети, які виникають під час споглядання виробу, наприклад: «форма носика нагадує шию лебедя, зігнутого до води» або «міцна полива виблискує, мов сталь». Тобто потрібно дотримуватися об'єктивності, занотувувати ті дані, які не залежать від суб'єктивної думки дослідника.

У музейній документації, зазвичай, використовують принцип дубляжу, подаючи текстовий опис, графічну фіксацію (промальовку форм чи деталей), фотографію (пріоритетно).

Під час опису музейних експонатів необхідно дотримуватися такої послідовності дій:

- 1) зовнішній візуальний огляд – предмет ретельно оглядають з усіх боків, а за потреби досліджують за допомогою збільшувального скла або мікроскопа, звертаючи увагу на характер матеріалу, забарвлення, різного роду ознаки, що свідчать про технологію виготовлення виробу, наявність реставрації тощо;
- 2) розшифрування заводських марок, тавр майстрів і художників. Наявність на предметі марки або тавра не може слугувати кінцевим аргументом для визначення предмета, оскільки музейні пам'ятки нерідко фальсифікували;
- 3) стилістичний аналіз передбачає вивчення форм і змісту зображень, особливостей орнаментів, манери письма, підбору фарб;
- 4) епіграфічний аналіз – вивчення специфіки нанесення написів та їх орфографії, порівняно зі специфікою писемності в певну епоху і в тому соціальному середовищі, до якого може бути віднесена пам'ятка;
- 5) геральдичний аналіз – розшифрування гербів і девізів, наявних на предметі;
- 6) вивчення зображень (портретів історичних діячів і подій, ілюстрацій, зображень одягу, предметів побуту);
- 7) лабораторний хімічний аналіз за необхідності вивчення технології виробництва, хімічного складу матеріалу;
- 8) вивчення писемних матеріалів (щоденників, спогадів, описів майна, статистичних звітів та інших історичних документів), пов'язаних із пам'яткою;
- 9) з'ясування минулого предмета, зокрема його колишніх власників, шляхів його виявлення й надходження до музею.

Зазначені методи повністю або частково використовують під час наукового опису всіх речових пам'яток, що складають основну групу музейних предметів, які зберігаються у фондах музеїв. «Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання» (2001) передбачає такі вимоги щодо заповнення науково уніфікованих паспортів:

«Основна мета опису – ідентифікація предмета аналогічними або йому подібними. Дається опис основних ознак предмета, який починається з визначального слова.

Наприклад: листівка поштова; одяг весільний.

При заповненні даного поля слід уникати повторення інформації, унесеної до інших полів.

Для речових предметів указуються:

- форма предмета і його окремих частин;
- колір предмета і його окремих частин;
- конструктивні особливості, способи з'єднання, виготовлення (масовий, ручний, машинний); функціональне призначення предмета;
- стиль виконання;
- місце розташування клейм, штампів, написів, підписів та інших знаків;
- зображення або орнамент на предметі, окремих частинах.

Для образотворчих предметів указуються:

- форма полотна, графічного аркуша, рельєфа, барельєфа, скульптури (голова, бюст, фігура на повний зріст та ін.);
- жанр твору (портрет, батальний, побутовий, пейзаж, натюрморт та ін.);
- сюжет твору;
- кольорова гама;
- місцезнаходження авторського й інших знаків;
- аналоги;
- опис рами чи постаменту. <...>

Для речових, образотворчих, писемних, природничих предметів написи, підписи, клейма, печатки та інші знаки даються з точним відтворенням (з розбивкою на рядки).

Написи іноземною мовою перекладаються на українську мову (переклад дається у дужках), складні підписи розкриваються друкованими літерами.

Клейма, печатки, інші знаки, якщо вони не можуть бути відтворені (змальовані), детально описуються із зазначенням мови тексту на печатці або клеймі та розмірів цих знаків» [66].

Розглянемо детальніше подані вимоги. З практичного досвіду чималої кількості музеїв вироблено таку послідовність опису глиняних виробів:

- форма предмета;
- форми деталей предмета;
- поверхня;
- декорування предмета.

Під час цього опису слід також з'ясувати художній стиль і функціональне призначення експоната, якщо це неможливо встановити з його назви й типологічної належності.

Визначивши призначення й тип глиняного виробу, описують його форму.

Опис форми предмета має бути коротким. Формалізований опис має чинність констатуючого факту. Під час опису використовують лише реально існуючі властивості – ознаки, які можна передати словами, позначками, графічними елементами. Вони утворюють групи рис – ідентифікаторів. Ознаки утворюють категорії:

- **морфологічні**, тобто елементи, що описують форму артефакту; з них починається опис;
- **технологічні** – характеризують сукупність технічних прийомів, якими користувалися під час виготовлення предмета. Їх зазначають як у графі опис, так і в графі техніка й матеріали;
- **стилістичні** – використовують для опису художньої значущості та особливостей виробу. Їх здебільшого зазначають під час опису форми й декорування.

Парні предмети, наприклад чашку з блюдцем, описують разом, як один предмет, при цьому в графі «кількість» фіксують 2 одиниці. Якщо предмет, наприклад люлька чи сувенір, має спеціальне зовнішнє оформлення, тобто футляр чи рамку, під час опису це зазначають.

Опис загальної форми необхідно максимально наближувати до геометричних фігур («форма чайника наближена до конуса»), уникаючи зменшувальних суфіксів («кругленький, гостренький»), перебільшень, експресивних висловів («надзвичайно опуклобокій»). З формою інших предметів можна порівнювати, якщо предмет імітує цю форму («цукорниця у вигляді полуниці»), а не просто нагадує. Якщо виріб певного призначення відтворює форму якогось іншого предмета, найменування має відповідати прямому призначенню предмета, а не його зовнішньому вигляду. Наприклад, фарфорову чорнильницю, що має форму мініатюрного будинку, необхідно йменувати «чорнильниця у вигляді будинку», а не «модель будинку».

Опис форми деталей предмета

Деталі виробів описують зверху вниз, за винятком окремих випадків, коли опис проводиться відносно дна (мал. 2). Для детального опису предмета важливо правильно називати різні його частини.

Якщо з вибором назв виникають труднощі, доцільно скористатися таблицями, поданими в методичних рекомендаціях, в яких зафіксовано поширені назви глиняних виробів й усталені назви їх частин.

Опис поверхні

Потрібно зазначити колір поверхні виробу. Окрім того, доцільно вказати колір на зламі черепка, якщо він візуально простежується. Встановити способи обробки поверхні допоможе їх опис:

- **ангобування** – покриття кольоровими глинами (ангобами) поверхні не випаленого виробу, що надає стінкам гладкості, рівномірного однотонного забарвлення [12, с. 96];

- **загладжування (вирівнювання стінок посуду)** здійснювали шляхом вирівнювання зовнішньої, рідше – внутрішньої поверхні глиняних виробів. Інколи для цього застосовували пучок трави, тканину, фрагмент кераміки, гребінець;

- **лискування** здійснювали шляхом натирання зовнішньої, рідше – внутрішньої поверхні глиняних виробів, у результаті чого ущільнювалися поверхневі шари стінок. Якщо лискування суцільне, тобто вкриває всю поверхню посудини, це необхідно зазначити в описові поверхні; якщо ж лискуванням створено окремі елементи орнаментальної композиції, то його слід вважати окремим різновидом декору. Поверхня виробів після такої обробки набуває блиску, що особливо ефектно виглядає на димленому посуді;

- **поливання** – спосіб обробки поверхонь глиняних виробів поливою (сумішшю свинцю, глини, піску, окислів металів), з метою надання виробам водостійкості та додаткового естетичного вигляду. Використовували суцільне поливання виробів, крайкування (нанесення поливи лише на вінця виробу), часткове поливання окремих декоративних елементів. За способом нанесення розрізняють мокрий та сухий варіанти нанесення полив.

Найбільш поширеною й найпростішою композиційною схемою обробки поверхні неполив'яних виробів є смугасте лискування. Воно, як правило, вкриває всю зовнішню поверхню посудини, рідше – лише верхню чи нижню частини. Цей нескладний, але виразний тип лискування, започаткований ще в первісну епоху, організовує зорове сприйняття глиняних виробів, підкреслює їх стрункість, округлість форм. Смугасте лискування буває однорідним (коли смуги паралельно групуються у вертикальному, горизонтальному чи скісному напрямках) і комбінованим (коли вертикальні й горизонтальні лінії перетинаються). Упродовж XIX–XX століть сітка на посудинах частіше була скісною, рідше – прямою, ще рідше – хвилястою [47, с. 100-102];

- **димлення** – спосіб обробки поверхні глиняних виробів димом під час випалювання в безкисневому середовищі, у результаті чого вона набуває сіро-чорного кольору. Посуд, який у сучасних публікаціях інколи називають «морений» чи «синій», випалюють цим специфічним способом [2, с. 69]. Його правильно називати «димлений» [47].

Опис декору предмета слід проводити послідовно. Спочатку необхідно зазначити, чи весь виріб декоровано, чи лише його частину («край вінця горщика прикрашено штампом»). Якщо виріб має суцільний декор, спочатку це треба зафіксувати, подаючи узагальнення («полумисок декорований підполив'яною мальовкою»), а далі описати оздоблення кожної частини (зверху вниз), але так, щоб при цьому не втрапився сенс зображувальної композиції чи сюжету й вона могла бути уявно візуалізована після прочитання опису. Для поширених елементів декору існують традиційні назви, якими доцільно користуватися для створення чіткої системи опису. За наявності місцевих назв елементів орнаментування слід використовувати саме їх. Необхідно уникати експресивних висловів («неперевершений декор», «витончений стрункий віночок», «чудова квіточка» тощо). Проте доцільно звернути увагу на майстерність виконання чи, навпаки, недбалість або нефаховість, які засвідчують рівень майстерності автора. Наприкінці опису необхідно зазначити, чи є твір оригіналом, реплікою (повторення автора) або копією. Якщо це копія – зазначити її автора.

Оздоблення теракотових посудин може складатися з найпростіших елементів (смуг, кривуль, рисок, цяток, гачків тощо), а може утворювати й складні орнаменти з фігуративними композиціями (фітоморфними, зооморфними, антропоморфними). Про значну кількість орнаментальних схем і мотивів свідчить їх варіативність в окремих регіонах і осередках [47, с. 104].

Щоб визначити, до якого виду належить декор виробу, можна скористатися спеціальними публікаціями й таблицями, розробленими дослідниками [20, 21, 47, 22, 24, 26, 27, 54, 80].

3. Загальні застереження

Розглянемо термінологічний аспект опису музейних експонатів. Є два основні підходи: перший передбачає систематизацію й уніфікацію умовних одноманітних термінів на означення тих чи інших форм глиняних виробів або їх частин; другий полягає в прагненні зберегти місцевий колорит з використанням традиційних, діалектних чи інших назв. Безперспективність дослідницького шляху, зумовленого цілковитою довірою до того, що в сучасному світі, зазвичай, «будь-які» речі називають «будь-якими» термінами, призводить до пошуку умов вживання цього терміна, а відтак перетворюється й у лінгвістичну профанацію. Таким чином, головною умовою має бути домовленість наукової спільноти щодо окремих термінів. Адже головна умова й причина необхідності існування термінологічних меж – це комунікація. «Звичні» традиційні умови вживання слів, які означаються комунікацією, можуть стати відправною точкою. Тільки необхідність творчого, наукового діалогу й співпраці, змушує дослідників домовлятися про терміни, якими називають ті чи інші предмети. Це звісно, не пропонує нам істинне значення; інколи воно може бути й не досить адекватне (якщо взагалі таке існує). І власне, вислизнувши з однієї пастки, ми потрапляємо в іншу – спотворюючої дії комунікації. Проте шлях домовлень і спілкування в цьому контексті видається більш доцільним, аніж перший.

У керамологічних дослідженнях, як і в будь-яких наукових, важливу роль відіграє термінологія. Усталеність термінів і номенів у писемному й усному науковому мовленні гарантує успішність викладу й розв'язання наукових проблем. Оскільки керамологія включає в себе знання різногалузеві (історичні, археологічні, етнологічні, мистецтвознавчі й філологічні), то й керамологічна термінологія базується відповідно на досягненнях цих наук, однак основою є передусім гончарська лексика.

Попередньо зазначимо, що на засіданнях Учених рад Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України та Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному неодноразово порушувалося питання термінологічної однозначності (уніфікації). У результаті обговорень було вироблено основні принципи опису різних видів глиняних

виробів. Якщо предмета в переліку немає, він має незвичну форму чи виникають труднощі з описами деталей, необхідно звернутися до спеціалізованої літератури, присвяченої саме тому виду виробів, який описується.

Значну частину гончарської лексики становлять діалектні назви, тому закономірно, що перед дослідниками постає питання, яким із них віддати перевагу під час формування галузевої наукової термінології й номенклатури. Труднощі виникають навіть при уніфікації назв глиняних виробів – найбільш використовуваної й широко представлені лексико-семантичної групи гончарської лексики. Під час унормування назв реалій менших лексико-семантичних груп назв, зокрема на означення частин глиняних виробів, таких труднощів виникає значно більше.

З-поміж зафіксованих у говірках різних нарч української мови термінів, які певною мірою відображають акцентуаційні, фонетичні, словотвірні й граматичні особливості, що вкрай важливо для мовознавства й керамології, треба вибрати ті, які зможуть повноцінно відігравати роль номенклатурних і термінологічних керамологічних назв.

Відсутність спеціалізованої термінологічної літератури – одна з головних проблем, яка постає перед науковцями й музейними працівниками під час опису предметів гончарства.

Нині найбільш повним інформаційним джерелом у галузі гончарської термінології є *«Ілюстрований словник гончарської термінології Лівобережної України (Гетьманщина)»* доктора історичних наук Олеса Пошивайла [54].

У мовознавстві існує кілька фундаментальних наукових праць, у яких зафіксовано назви на позначення реалій і процесів, пов'язаних із гончарним промислом [5, 31, 75], однак у жодній із них не стояло завдання виокремити домінуючу назву з низки зафіксованих або запропонувати її як нормативну, тобто уніфікувати.

Оскільки гончарську лексику здебільшого досі не термінологізовано, науковці у своїх працях продовжують послуговуватися місцевими назвами реалій. До цього факту може бути двояке ставлення: фіксація місцевих діалектних назв – важлива справа для дослідження говірок, однак використання їх у наукових публікаціях без вказівки, що це місцева назва (номен потрібно взяти в лапки або виділити курсивом), вказує на нефаховість як публікації, так і її автора.

Розмаїття назв глиняних виробів спричинене наявністю їх зовнішніх (форма, розмір, наявність/відсутність певних частин), внутрішніх (особливості матеріалу, способів виготовлення)

і функціональних ознак (призначення, використання тощо).

Кожен різновид глиняного посуду має свої ознаки, зумовлені наявністю чи відсутністю тієї чи іншої конструктивної частини: «*шия*» – ознака глечика, «*криси*» – миски [54, с. 155], «*круг*», «*коло*» – куманця, плесканця [54, с. 156], «*носик*» – чайника, носатки, куманця, «*рильце*» – барила тощо.

Для позначення кожної частини глиняного посуду в українських говірках існує кілька назв. Однак перевагу в будь-якому випадку потрібно надавати літературним термінам. Адже літературна мова – це оброблена й унормована форма загальнонародної мови, яка рясніє розмаїттям і впорядкованістю своїх засобів, що надають їй вигляду вірцевості, своєрідного «*мовного ідеалу*», забезпечуючи зрозумілість і обов'язковість. Обробленість передбачає певний відбір мовних засобів із загальномовного інвентарю на основі якісних критеріїв, усвідомлених більшою чи меншою мірою, отже, нормативних. З'ясувати унормованість тієї чи іншої лексики, зокрема причетність її до літературного чи діалектного мовлення, допомагає академічний «*Словник української мови*» в 11 томах [69-76].

Для викладання результатів наукової та дослідницької діяльності використовується науковий стиль мовлення, який передбачає певний набір мовно-стилістичних засобів: спеціальні слова (терміни), складні синтаксичні конструкції (ускладнені вставними конструкціями, узагальнюючими родовими найменуваннями). Слова, вжиті в непрямих значеннях, експресивно забарвлену лексику використовують надзвичайно рідко.

Так, на позначення країв посуду в українській мові використовують лексему «*вінця*» [69, с. 678]. Паралельно існують такі діалектні назви, зафіксовані в говірках України: «*віночки*» [5, 31, 36, 54], «*вінци*», «*пруг*», «*крайок*», «*крайки*», «*крайовий рубчик*» [5, 31, 36, 54], «*бриж і краї*» [5], причому «*краї*» – це верх вінець посуду, а «*крайовий рубчик*» – «*незначне потовщення на верхечку вінець посуду*» [54, с. 156]. До цього номінативного ряду входить і назва «*криси*», яку в керамології використовують винятково на позначення частини миски. У згадуваному академічному словнику зафіксовано одне з узагальнюючих значень цього терміна: «*краї посуду, човна тощо*» – і подано приклад, який стосується миски: «*Баба Палажска <...> взяла в руки веретено, вмочила його в воду і черкнула шпинькою навхрест по крисах миски (Нечуй-Левицький, II, 1956, 350)*» [71, с. 348]. Літературними назвами на позначення цієї частини

посуду вважають і лексики «*берег*», «*бережок*» [69, с. 158].

Визначити для загального виживання один із поданих термінів дуже просто. Необхідно лише з'ясувати наявність слів у літературній мові та їх основне значення. Однак науковці досить часто нехтують цією простою порадою, іноді вдаючись до парадоксальних видозмін того чи іншого слова. Наприклад, у науковому збірнику «*Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*» автори публікацій використовують для означення країв посуду лексики «*вінчик*» (мн. «*вінчики*»), «*вінце*» [51, с. 109]. Їх відмінювання – взагалі курйоз (чим? «*вінціми*» [10, с. 86]; чого? «*вінців*» [50, с. 76]).

У літературній мові слово «*вінчик*» використовують рідко [69, с. 678]. Його зкальковано з російського «*венчик*». Що ж до лексики «*вінце*», то жодне з його восьми значень не стосується посуду [69, с. 676]. Отже, використання цих термінів на позначення країв посуду є недоречним у сучасній українській мові, зокрема в керамологічній термінології. Тож слушно вживати назву «*вінця*», характерну майже для всіх регіонів України, при цьому в дужках і лапках зазначити варіанти регіональних назв, якщо в цьому є потреба.

На позначення верхньої завуженої частини, переважно глечиків дослідники використовують терміни «*шия*» [5, 31, 36, 54], «*шийка*» [5, 31, 36, 54, 76], «*горло*» [5, 31, 36, 54], «*горловина*» [5, 31, 36, 54, 70], «*горлянка*» [5, 31, 36, 54, 70], «*рило*» [5, 31, 74]. З усіх перелічених варіантів *шия* і *горло* використовувалися паралельно. Однак, заглибившись у деталі, з'ясуємо, що у всіх випадках ми брали за основу зовнішні ознаки, то термін «*горло*» не доречний в цьому випадку, оскільки вказує на внутрішню ознаку виробу, а «*шия*» наявна тільки зовні. Цей структурний елемент може бути не тільки в глечиках, а й у баклагах (для прикладу див. мал. 1, 2) у куманця (мал. 27), у плесканця (мал. 29), у барила (мал. 7).

Керамолог Олесь Пошивайло зафіксував назву «*рило*» з іншим значенням і з додаванням суфікса, характерного для творення зменшено-пестливих слів: «*рильце – отвір на барилі*» [54, с. 158]. У науковому мовленні логічно уникати таких лексем, однак є виняток, коли номен становить особливу ознаку конкретного виду посуду і єдиний на означення цієї частини. Отже, у барилі виділяємо «*рильце*».

Чітка лінія на посуді, яка відмежовує шию від випуклості [31, 54], має назви «*заломини*», «*рубець*», «*рубчик*». Оскільки лексику «*рубець*» використовують у словосполученні «*крайовий рубчик*», то на позначення цієї реалії краще використовувати назву «*заломини*».

Частину глиняного посуду від вінець (за наявності ший – від ший) до лінії найбільшої випуклості виробу називають «плечі» [5, 31, 36, 54], «пелюстка» [5, 31, 54, 72], «лавочка» [31]. Номен «плечі», щоправда в іншій формі – «плече», фіксується в «Словнику української мови» у семи значеннях [72, с. 579] два з яких відображають специфіку використання цього терміна в літературі гончарної тематики. Тому пропонуємо до вживання в керамологічних дослідженнях саме номен «плечі» в значенні «верхня частина опуклості горщика».

Для позначення випуклості глечика в керамологічній літературі зафіксовано лексеми «черевце», «черевце» [5, 72], «пук» [5, 31, 36, 54], «пузо» [5, 31, 36, 54], «пузирьок» [5, 31, 36, 54], «пузирок» [31], «бік» [5, 69], «боки» [5], «об(б)очини» [31, 54], «пучка» [5, 73], «пучок» [31, 54], «опук» [31, 54], «пуко» [73], «пукло» [5, 73], «шар» [31], «брух» [5], «тулуб» [75]. Враховуючи спосіб творення слова «опук» і значення прикметника «опуклий» – «який округло виступає, видається наперед» [72, с. 733], й іменника «опуклина» – «місце, яке округло виступає, видається на поверхні чого-небудь» [72, с. 733], рекомендуємо термін «опук» як усталений для позначення випуклості, а точніше – умовної лінії найбільшої випуклості посуду.

Олесь Пошивайло термін «боки» зафіксував і з іншим значенням – «зовнішня частина посуду від найбільшої випуклості («пука») до денця» [54, с. 154]. Оскільки на означення саме цієї частини посуду інших термінів не зафіксовано та зважаючи на той факт, що, відповідно до системи опису глиняного посуду (зверху вниз), та врахувавши схожість з людськими ознаками всі частини до «боків» номіновано, цю назву можна вважати уніфікованою.

Незначний зовнішній виступ на денці глиняного посуду, який оточує зовні дно посуду, має назви: «утір» [5, 54], «утор» [5, 54, 75], «втор» [5, 54], «вонтор» [5], «вонтур» [5], «утурець» [5], «гонтур» [5], «гонтар» [5], «онтор» [5], «унтер» [5], «унтро» [5], «дужка» [5], «кант» [5, 72], «обручка» [5, 72], «обідок» [5, 72], «рубець» [5, 74] і «фенексек» [77]. У «Словнику української мови» назва «утор» має значення «пази на краю бочки, діжки, барила, у які вставляють дно» [75, с. 517]. Очевидно, за аналогією цю назву можна використовувати й на означення приденцевої частини глиняного посуду.

Для означення нижньої частини посуду використовують номен «денце» [5, 31, 36, 70], «донце» [5, 70], «дно» [5, 31, 36, 54, 70], «донушко» [5, 70], «спід» [5, 70], «сподок» [5, 75], «пень» [5, 75]. Найбільш розповсюдженими з них є «дно» і «денце». Згідно з нашими рекомендаціями перевагу необхідно надавати номену «дно»

зادля того, щоб уникати зменшено-пестливих форм слів. Однак у цьому випадку пропонуємо використовувати обидві лексеми для позначення різних елементів однієї структурної частини глиняного виробу: лексему «дно» – для називання нижньої внутрішньої частини виробу, а «денце» – для означення зовнішньої частини виробу, на якій зазвичай стоїть предмет.

На позначення невеликого виступу посередині дна молочного посуду зафіксовано лексеми «пуп» [5, 31, 36, 74], «пупик» [5, 31, 36], «пуплік» [5, 31, 36]. Лексему «пупик» відкидаємо через відсутність у СУМ за наявність зменшено-пестливого суфікса, натомість залишаємо номен «пуп», а слово «пуплік» не відповідає загальноприйнятій нормі літературної мови й відсутнє у СУМі.

Дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та пересення посудини називають «вухо» [36, 54, 69], «вушко» [5, 31, 36, 54, 69], «ухо» [5, 31, 36, 54], «ушко» [5, 31, 36], «вуха» [69], «ручка» [5, 31, 74]. Назву «вухо» зафіксовано в кожному розглянутому джерелі, у тому числі в «Словнику української мови» в значенні «пристосування у вигляді невеликої дужки, за яку тримають або вішають предмет» [69, с. 791]. Лексему «ручка» в сучасній українській мові зафіксовано з дещо відмінним значенням – «частина предмета, за яку його держать або беруть рукою» [74, с. 917], а також на позначення іншої реалії. Тож цілком логічно для називання цього конструктивного елемента використовувати номен «вухо».

У керамологічній літературі часто лексеми «носик» [5, 31, 36, 54, 72], «нісок» [5, 31, 36, 54], «носочек» [5], «пипка» [5, 31, 36, 54], «пипочка» [5, 31, 36, 54], «пипчик» [5], «рурочка» [5, 54], «цупчик» [5], «дзьобик» [5], «дзьобок» [5], «рулька» [5], «ривчик» [5], «питок» [5], «питка» [5], «писок» [5], «писочок» [5], «отлив» [5], «рубачок» [5] вживаються на означення виступу-заглибини на вінцях глиняного посуду, призначеного для зручності виливання рідини. У «Словнику української мови» чітко розрізняють лексичні значення номенів «носик» («вмонтована в що-небудь трубка або трубкоподібний виступ у посудині, через який виливають рідину» [72, с. 444]) і «пипка» («видовжена, довгаста або схожа на гулю, гульку частина, деталь чого-небудь» [73, с. 356]). Причому всі вищезгадані лексеми в керамологічних джерелах синонімічні між собою в значенні «виступ-заглиблення на вінцях», однак на означення «трубчастої частини» використовується тільки назва – «носик».

Тому пропонуємо вживати лексему «пипка» на означення «виступу-заглиблення на вінцях посуду», наприклад глечика

(мал. 9), перепійця (мал. 13), тиквастого глечика (мал. 14), гусятниці (мал. 18), ринки (мал. 51). а назву «носик» – на означення «отвору у вигляді трубки», як у куманця (мал. 26), плесканця (мал. 28), макітри (мал. 33), ринки (мал. 50), чайника (мал. 62-64). На прикладі ринки можемо спостерігати наявність обох конструктивних елементів – пипки (мал. 51) та носика (мал. 50).

Дослідниця Любов Спанатій, посилаючись на керамолога Юрія Лашука, співвідносить термін «тулуб» зі значенням «живит посуду» [77, с.123]. Враховуючи розуміння слова «тулуб» в сучасній українській мові, як «тіло людини або тварини (без голови й кінцівок)» [75, с. 315] та антропоморфізм посуду, вважаємо, що лексему «тулуб» варто використовувати на означення частини посудини, яка включає плечі, опук, боки.

На означення нижньої частини виробу, яка тримає його під денце, маємо такі діалектні назви: «копиток», «копитець», «стоянець», «ніжка», «ніжки», «лапки». Згідно з керамологічною статистикою випадки вживання лексеми «ніжка» трапляються у різних числових формах, лексема «копитець» вживається тільки в однині. Цей факт можна використати для уніфікації назв. Зокрема, лексему «копитець» вживати на означення однієї підставки під глиняний виріб, наприклад, у куманця (мал. 26), плесканця (мал. 28), чарки (мал. 48), свічника (мал. 55), а лексему «ніжки» застосовувати у випадках, коли йдеться про кілька підпор, незалежно від їх форми, наприклад, у баклаги (мал. 1), барила (мал. 7-8), плесканця (мал. 27), сковорідки (мал. 59).

Отже, враховуючи аргументи на користь використання пропонованих лексем для позначення тієї чи іншої реалії, рекомендуємо саме вищезазначені назви частин глиняних виробів застосовувати в керамологічних публікаціях, а також для атрибуції глиняних виробів у колекціях музеїв України.

Пропоновані назви дібрано на основі таких критеріїв: наявність в українській мові, відповідність народній, етнографічно зафіксованій, термінології, усталеність у наукових публікаціях упродовж тривалого часу. Назви базуються на народній гончарській термінології Центральної України, оскільки саме цей регіон став центром формування сучасної української літературної мови. У народній термінології автентичні вироби позначено назвами, зафіксованими на цій території з XVIII століття.

Як бачимо, вищеподані етнографічно зафіксовані терміни показують, що в назвах структурних частин посуду надзвичайно

яскраво простежується антропоморфізація посуду. Вона, будучи складовою християнської рецепції гончарського ремесла, призвела до надання частинам посуду назв, подібних до частин тіла людини.

Упродовж XVII століття у свідомості населення закладалися стереотипні образи, які були успадковані й функціонували ще й у XX столітті. Так, у Святому Письмі доволі часто тексти трапляються гончарської тематики, починаючи від сприйняття Бога як гончаря: «Тепер же, о Господи, Ти наш Отець, ми глина, а Ти наш ганчар, і ми всі чин Твоєї руки!» (Ісаїя 64:8). Гончарська праця свята, але водночас важка. «І вони огірчували їхнє життя тяжкою працею коло глини та коло цегли, і коло всякої праці на полі, кожну їхню працю, яку змушували тяжко робити» (Вихід 1:14). Таким чином, гончар, який творить посудину, уподібнюється Творцю. Звідси й антропоморфізація посудини й надання її частинам назв, суголосних із людськими. Цей принцип широко застосовується в європейських мовах, що підтверджують приклади (див. табл. 7).

Таблиця 7

Назви частин посудини в європейських мовах

Мова	Номени				
	вінця	шия	плечі	тулуб	вухо
українська	вінця	шия	плечі	тулуб	вухо
англійська	rim	neck	shoulder	body	handle
російська	венчик [9] устье	горло	плечи	тулово	ручка
польська	wylew	szyja	ramiona	Tułów	Imadło
французька	lèvre [79], bouche	cou	épaule	corps	Poignée
італійська [78]	orlo*	colle, gola	spalla(e)	corpo	ansa, manico
іспанська	borde	cuello	hombro	cuervo	asa
німецька	Rand	Hals	Schulter	bauch	Henkel
данська	rand	hals	scrouder	romp	øre**

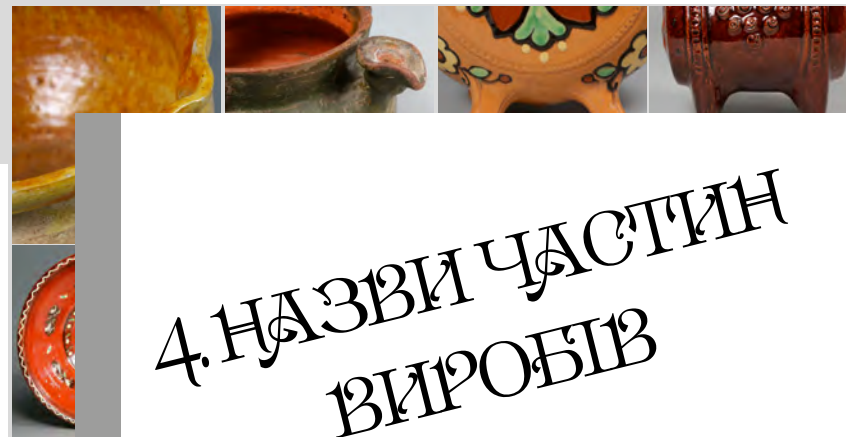
Отже, методичні рекомендації покликані допомогти науковцям, музейним працівникам фахово здійснювати опис і атрибуцію кераміки.

* Термін найбільш точно перекладається як шов, рубчик

** øre відповідає назві «вуха», а не «ручка»

Звісно, неможливо охопити всі типи глиняних виробів, нині наявні в музейних збірках України, проте більшість частин інших типів посуду подібні до означених, тому пропонувані назви можна застосувати й до них. Сподіваємося, уніфікація назв частин глиняних виробів стане першим кроком до усталення термінології, що використовується в керамології й музеології.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

БАКЛАГА

Баклага – невелика глиняна посудина, переважно сплюснута з боків, з вузьким отвором, призначена для зберігання чи транспортування рідини під час переїздів з одного місця на інше.

1

Мал. 1.
Трохим Демченко.
Баклага (1, 2).
Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, риткування, вдавлення, мальовка, 23,2x19 см.
Опішне, Полтавщина.
1940-ві – 1950-ті.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-1037/К-991.
Фото Тараса Пошивайла

2

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінець – верхня частина отвору посудини;
- 3 – шия – верхня частина посудини від вінець до початку розширення тулуба;
- 4 – плечі – частина посудини від вінець (за наявності шиї, від шиї) до опуку;
- 5 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 6 – боки – частина посудини від опуку до денця;
- 7 – утор – зовнішній виступ навколо денця, що позначає його товщину;
- 8 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 9 – денце – нижня зовнішня частина, на яку за відсутності ніжок ставлять посудину;
- 10 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 11 – ніжки – конусоподібні деталі, на яких стоїть посудина.

Мал. 2.
Автор невідомий.
Баклага.
Глина, гончарний круг, ліплення, лискування, вдавлення, димлення, 14,5x21,5 см.
Івано-Франківщина.
І половина XX століття.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-7928/К-7325.
Фото Тараса Пошивайла

БАНКА

Банка – посудина переважно циліндричної форми для зберігання продуктів харчування.

Мал. 3.
Федір Хлонь. Банка з покриттям.
Глина, ангоби, полива, гончарний круг, мальовка, 33,1x17,5 см.
Опішне, Полтавщина. 1950-ті.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-15719/К-14950_{1,2}.
Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – шия – верхня частина посудини від вінця до початку розширення тулуба;
- 4 – плечі – частина посудини від вінця (за наявності шиї, від шиї) до опуку;
- 5 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 6 – боки – частина посудини від опуку до денця;
- 7 – тулуб – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки;
- 8 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 9 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 10 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 11 – покриття – глиняний виріб, яким накривають посуд (див. опис покриття).

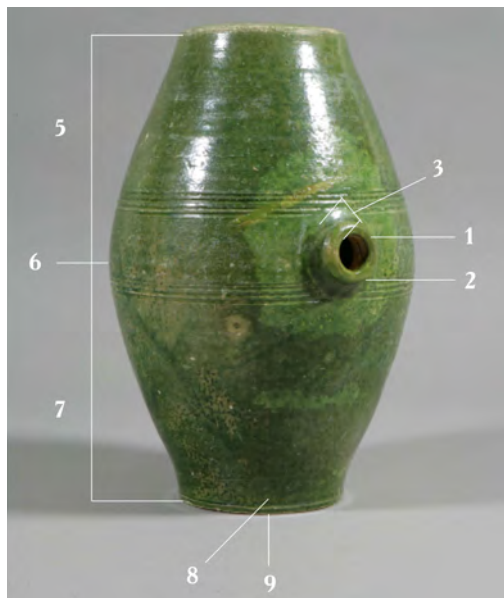
Мал. 4.
Федір Пошивайло. Банка.
Глина, полива, гончарний круг, ліплення, ритування, 36,8x30,5 см.
Опішне, Полтавщина. I чверть XX століття.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-18575/К-16915.
Фото Тараса Пошивайла

Мал. 5.
Автор невідомий. Банка з покриттям.
Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, мальовка, 40,3x33,1 см.
Опішне, Полтавщина. 1950-ті – 1960-ті.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-15609/К-14854_{1,2}.
Фото Тараса Пошивайла

БАРИЛО

Барило – глиняна посудина схожа на діжку, в якій тримали спиртні напої, воду.

Мал. 6.
Автор невідомий. Барило.
Глина, полива, гончарний круг, ліплення, ритування, 29,8x22 см.
Опішне, Полтавщина.
Кінець XIX століття.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-861/К-8114.
Фото Тараса Пошивайла

Мал. 7.
Автор невідомий. Барило.
Глина, полива, формування, ліплення, вдавлювання, 16,6x13,4x9,4 см.
Опішне, Полтавщина.
1980-ті. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-14400/К-13859.
Фото Тараса Пошивайла

Мал. 8.
Микола Пошивайло. Барило.
Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, вдавлювання, мальовка, 29,5x29,3x20 см.
Опішне, Полтавщина. 1974.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-4456/К-4217.
Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина рильця;
- 3 – рильце – виступ навколо отвору на тулубі посудини;
- 4 – шия – верхня частина посудини від вінець до початку розширення тулуба;
- 5 – плечі – частина посудини від верху до опуку;
- 6 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 7 – боки – частина посудини від опуку до денця*;
- 8 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 9 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 10 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 11 – ніжки – конусоподібні деталі, на яких стоїть посудина.

* Барило може мати два види боків (див. мал. 7, 8). Якщо барило стоїть на ніжках, розрізняють правий та лівий бік (ці боки за відсутності ніжок виконують функцію дна, відповідно до рильця; боки в такого барила зазвичай у формі круга)

ГЛЕЧИК

Глечик – висока глиняна посудина з опуклим тулубом та циліндричною шиєю, яку використовували для тримання молока, води тощо.

Мал. 9.

Автор невідомий. Глечик.

Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, мальовка, 27,4x17,8 см.

Опішне, Полтавщина. 1980-ті.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-15795/К-15026.

Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – крайовий рубчик – концентричне потовщення верхньої частини вінець;
- 4 – пипка – виступ-заглиблення на вінцях, призначений для зручності виливання рідини;
- 5 – шия – верхня частина посудини від вінець (або крайового рубчика) до початку розширення тулуба;
- 6 – заломини – чітка лінія, що відмежовує шийку глечика від плечей;
- 7 – плечі – частина посудини від шиї до опуку;
- 8 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 9 – боки – частина посудини від опуку до денця;
- 10 – тулуб – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки;

- 11 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 12 – утор – зовнішній виступ навколо денця, що позначає його товщину;
- 13 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 14 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 15 – пуп – виступ посередині внутрішнього боку дна.

Мал. 10.

Автор невідомий.

Глечик з хрестиком.

Глина, ангоби, гончарний круг, ліплення, писання, 31,4x20,6 см.

Опішне, Полтавщина.

Кінець XIX – початок XX століття.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-15795/К-15026.

Фото Тараса Пошивайла

Мал. 11.
Автор невідомий.
Глечик.
Глина, полива, гончарний круг,
26,8x17,5 см.
Лазьки, Полтавщина.
I чверть XX століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-16066/К-15240.
Фото Тараса Пошивайла

**Перепієць – обрядовий
глечик особливої форми,
який використовували
на весіллі.**

Мал. 13.
Автор невідомий.
Перепієць.
Глина, полива, гончарний круг,
ліплення, ритування, 25,9x19,8 см.
Опішне, Полтавщина.
Кінець XIX – початок XX століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-12383/К-11884.
Фото Тараса Пошивайла

Мал. 12.
Автор невідомий.
Глечик.
Глина, полива, гончарний круг,
ліплення, ритування, 18x16,5 см.
Опішне, Полтавщина.
Початок XX століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
НД-1414. Фото Тараса Пошивайла

Тиквастий глечик – глечик схожий на тикву значною опуклістю форми; відрізняється шириною шиї (у тиквастому глечичку шия набагато ширша, ніж у тикви).

Мал. 14.
Автор невідомий. **Тиквастий глечик.**
Глина, полива, гончарний круг,
ліплення, ритування, 30,7x27,2 см.
Опішне, Полтавщина. Початок XX століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-15855/К-15055. Фото Тараса Пошивайла

**Тиква – різновид глечика,
який має набагато вужчу шию,
ніж у глечика, та опукліший
тулуб.**

Мал. 15.
Автор невідомий. **Тиква.**
Глина, полива, гончарний круг,
ритування, 41x32,2 см.
Опішне, Полтавщина. II чверть XX століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-15525/К-14763. Фото Тараса Пошивайла

Мал. 16.

Глиняний посуд:

1. **Іван Галас. Глечик.** Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, ритування, мальовка, 19,8x15,5 см. **Васильківка, Закарпаття. 1987;**
2. **Василь Гончар. Тиква.** Глина, гончарний круг, ліплення, лискування, дублювання, димлення, 24,2x17 см. **Коболчин, Чернівеччина. 1987;**
3. **Автор невідомий. Тиквастий глечик.** Глина, полива, гончарний круг, ліплення, ритування, 30,7x27,2 см. **Опішне, Полтавщина. Початок XX століття;**
4. **Автор невідомий. Глечик.** Глина, полива, гончарний круг, ліплення, ритування, 18x16,5 см. **Опішне, Полтавщина. Початок XX століття;**
5. **Валентина Живко. Глечик.** Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, мальовка, 22,2x17 см. **Бубнівка, Вінниччина. 2000.**

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-494/К-459 (1), КН-2143/К-2084 (2), КН-15855/К-15055 (3), НД-1414 (4), КН-9165/К-8421 (5). Фото Тараса Пошивайла

ГОРЩИК

Горщик – глиняна посудина з опуклим тулубом та широким отвором, яку використовували для приготування страв у печі та для інших господарських потреб.

Мал. 17.

Автор невідомий. Горщик. Глина, ангоби, гончарний круг, ліплення, писання, 28x24,5 см. **Опішне, Полтавщина. XVIII століття.** Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-4601/К4429. Фото Тараса Пошивайла

- 1 – **край** – верхня частина вінець;
- 2 – **крайовий рубчик** – концентричне потовщення верхньої частини вінець;
- 3 – **вінця** – верхня частина посудини від краю до плечей;
- 4 – **плечі** – частина посудини від вінець до опуку;
- 5 – **опук** – умовна горизонтальна лінія у місці найбільшого розширення виробу;
- 6 – **боки** – частина посудини від опуку до денця;
- 7 – **утор** – зовнішній виступ навколо денця, що позначає його товщину;
- 8 – **дно** – нижня внутрішня частина посудини;
- 9 – **денце** – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 10 – **вухо** – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 11 – **тулуб** – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки.

ГУСЯТНИЦЯ

Гусятниця – глиняна посудина для запікання м'яса в печі, переважно у формі сплюснутої з боків миски.

Мал. 18.

Автор невідомий. Гусятниця. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, 13,5х36 см. Опішне, Полтавщина. Кінець XIX – початок XX століття. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-16266/К-15396. Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – пипка – заглиблення на вінцях, призначене для зручності виливання жиру;
- 4 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 5 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 6 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину.

Мал. 19.

Автор невідомий. Гусятниця (1-2). Глина, полива, гончарний круг, ліплення, риткування, 13,2х32,8х22 см. Опішне, Полтавщина. Початок XX століття. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, НД-5322. Фото Тараса Пошивайла

ДРУШЛЯК

Друшляк – глиняна посудина, переважно у формі миски чиринки з дірочками, яку використовували для проціджування їжі [Опис ведеться відповідно до форми друшляка (якщо це миска – див. миска)].

Мал. 20.

Автор невідомий. Друшляк (1-2). Глина, полива, гончарний круг, ліплення, риткування, проколювання, 11х20,4 см. Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-14202/К-13704. Фото Тараса Пошивайла

2

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – плечі – частина посудини від вінця до опуку;
- 4 – опук – умовна горизонтальна лінія у місці найбільшого розширення виробу;
- 5 – боки – частина посудини від опуку до денця;
- 6 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 7 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 8 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину.

Мал. 21.

Автор невідомий. Друшляк. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, риткування, проколювання, 11х20,4 см. Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-14202/К-13704. Фото Тараса Пошивайла

КАХЛЯ

Кахля – глиняна плитка із загнутими всередину краями, яку використовували для облицювання печей.

Мал. 22.
Автор невідомий. Кахля стінна коробчата. Глина, відтискування, ліплення, 5,6х19,2х24,2 см. Великі Сорочинці, Полтавщина. Кінець XIX – початок XX століття. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-1991/К-1959. Фото Тараса Пошивайла

Мал. 23.
Автор невідомий. Кахля стінна коробчата. Глина, формування, 6,3х28,8х39 см. Опішне, Полтавщина. XVIII століття. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, НД-5597/КО-11. Фото Тараса Пошивайла

- 1 – лицьова пластина – прямокутна чи квадратна пластина виробу, переважно прикрашена орнаментом, яку виставляють на зовнішній бік кахляної печі;
- 2 – румпа – частина виробу, яку кріплять до лицьової пластини і якою вставляють кахлю в піч;
- 3 – вінець румпи – краї румпи, здебільшого потовщені;
- 4 – стінки румпи – частина виробу від вінця до місця кріплення румпи до лицьової пластини;
- 5 – ребро – додаткові частини, які кріплять у внутрішній частині виробу до румпи й пластини.

Мал. 24.
Лаврентій Дроб'язко. Кахля карнизна. Глина, полива, ліплення, 8,8х10,3х15,6 см. Ніжин, Чернігівщина. Кінець XIX століття. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-353/К-807. Фото Тараса Пошивайла

Мал. 25.
Автор невідомий. Кахля кутова. Глина, формування, 9,7х18,5х25,5 см. Опішне, Полтавщина. Початок XX століття. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, НД-4534. Фото Тараса Пошивайла

КУМАНЕЦЬ, ПЛЕСКАНЕЦЬ

Куманець (куман, київський глечик, глечик для горілки, охтирський глечик) – глиняна посудина, схожа на коло (з вухом, носиком чи без них), обов'язково на копитці. Раніше використовували для розливання спиртних напоїв на весіллях, нині – як декоративний посуд в інтер'єрі.

Мал. 26.
Автор невідомий. Куманець.
 Глина, ангоби, полива, формування, ліплення, мальовка, 22x15,7x8,7 см.
Опішне, Полтавщина. 1970-ті – 1980-ті.
 Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-18696/К-17025.
 Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина отвору посудини;
- 3 – шия – верхня звужена частина посудини від вінець до початку розширення;
- 4 – коло (тулуб) – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки;
- 5 – носик – циліндрична трубчаста частина для виливання рідини;
- 6 – плечі – частина посудини від шиї до опуку;
- 7 – опук – умовна горизонтальна лінія у місці найбільшого розширення виробу;
- 8 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 9 – боки – частина посудини від опуку до копитця (ніжок);
- 10 – копитець – частина глиняного посуду, прикріплена до денця, на якій стоїть посудина;
- 11 – ніжки – деталі, на яких стоїть посудина.

Плесканець – дуже схожий на куманець виріб; єдина відмінність – відсутність отвору в колі.

Мал. 27.
Автор невідомий. Плесканець.
 Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, вдавлювання, мальовка, 23,8x19,2x9,3 см.
Опішне, Полтавщина. 1950-ті – 1960-ті.
 Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-6728/К-6338
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 28.
Іван Білик. Плесканець.
 Глина, ангоби, гончарний круг, ліплення, ритування, мальовка, 34,6x24x12,2 см.
Опішне, Полтавщина. 1950-ті.
 Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-26/К-26. Фото Тараса Пошивайла

ЛЮЛЬКА

Люлька – глиняний прилад для куріння тютюну.

Мал. 29.
Автор невідомий. Люлька.
Глина, формування, риткування,
вдавлювання, 5x5x3,5 см.
Україна. XVIII століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному, ТЗ-1/22-18.
Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина основної ємності для тютюну;
- 3 – шия – видовжена частина чашечки;
- 4 – чашечка – загальна назва ємності для тютюну;
- 5 – тулійка – відведена вбік, прикріплена під кутом до чашечки частина з каналом для диму;
- 6 – гребінь – шматок формувальної маси, доліплений до нижньої частини чашечки після її формування.

Мал. 30.
Люлька.
Глина, формування, риткування,
штампування, 5,6x6x3,2 см.
Полтавщина. XVII століття.
Полтавський краєзнавчий музей,
ПКМ-12267/КС-1108.
Дарунок Миколи Гавриленка.
Фото Романа Лугового

МАКІТРА

Макітра – багатофункціональна глиняна посудина напівсферичної форми, яку використовували здебільшого для вчиняння тіста й перетирання маку.

Мал. 31.
Федір Пошивайло. Макітра. Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, 32,9x46 см.
Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті. Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному, НД-9286. Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – заломини – лінія різкого вигину вінець;
- 4 – плечі – частина посудини від вінець до опуку;
- 5 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 6 – боки – частина посудини від опуку до денця;
- 7 – утор – зовнішній виступ навколо денця, що позначає його товщину;
- 8 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 9 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 10 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 11 – тулуб – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки.

Мал. 32.
Автор невідомий. Макітра.
 Глина, гончарний круг,
 12,7х15,6 см.
Опішне, Полтавщина.
Середина XX століття.
 Національний музей-заповідник
 українського гончарства
 в Опішному, КН-24080/К-21420.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 33.

Глиняний посуд:

1. Микола Шулик. Макітра. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, 25,3х35,4х32,3 см.

Опішне, Полтавщина. Друга половина 1940-х років;

2. Автор невідомий. Макітра. Глина, гончарний круг, 12,7х15,6 см. **Опішне, Полтавщина. Середина XX століття;**

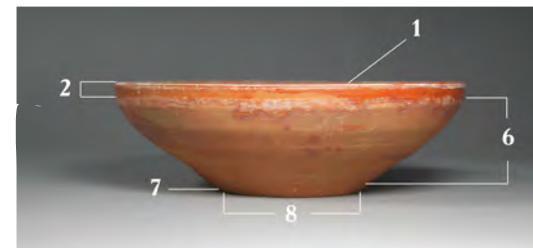
3. Автор невідомий. Макітра. Глина, полива, гончарний круг, ритування, 28,8х36 см.

Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-7433/К-6877 (1), КН-24080/К-21420 (2), НД-6094 (3). Фото Тараса Пошивайла

МИСКА

Миска (шльонка, кандійка, німецька тарілка, ляпошниця, проста миска, соусник, полумисок, тарілка, блюдо або подібні за формою вироби) – посудина для подавання й споживання різних страв, іноді для інших господарських потреб (зазвичай у мисок наявні криси й дзеркало, зрідка вухо й вінця).

Мал. 34.

Автор невідомий. Миска.

Глина, ангоби, полива, гончарний
 круг, мальовка, 7,7х24,7 см.

Вінниччина. 1930-ті – 1950-ті.

Національний музей-заповідник
 українського гончарства в Опішному,
 КН-22513/К-9978.

Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінця;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – криси – верхня виділена частина посудини, розміщена горизонтально або наближено до горизонтальної площини, від вінця до дзеркала;
- 4 – риска – різкий злам у місці між вінцями (або крисами) й дзеркалом;
- 5 – дзеркало – внутрішня поверхня миски, обмежена рисою;
- 6 – боки – зовнішня поверхня від вінця до денця;
- 7 – зрізи – плоскі зрізи на краю денця;
- 8 – денце – нижня зовнішня частина миски, на яку її ставлять.

Мал.35.
Надія (?) Вербівська.
Тарілка німецька.
 Глина, ангоби, поливи, гончарний
 круг, ритування, проколювання,
 мальовка, 3,4x29,7 см.
Косів, Івано-Франківщина.
1970-ті – 1980-ті.
 Національний музей-заповідник
 українського гончарства в Опішному,
 КН-16518/К-15628.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 37.
Автор невідомий. Соусник.
 Глина, ангоби, полива, гончарний
 круг, мальовка, 8,4x25,6 см.
Вінниччина. 1930-ті – 1950-ті.
 Національний музей-заповідник
 українського гончарства в Опішному,
 КН-22514/К-19979.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 36.
Автор невідомий. Полумисок.
 Глина, ангоби, полива, гончарний
 круг, мальовка, 5,6x23 см.
Рахни-Лісові, Вінниччина.
1950-ті – 1960-ті.
 Національний музей-заповідник
 українського гончарства в Опішному,
 КН-12413/К-11912.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 38.
Автор невідомий.
Шльонка.
 Глина, ангоби, полива, гончарний
 круг, мальовка, 8,7x28,5 см.
Торканівка, Вінниччина.
1920-ті – 1930-ті.
 Національний музей-заповідник
 українського гончарства в Опішному,
 КН-19302/К-17656.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 39.
Автор невідомий. Ляпошниця.
 Глина, ангоби, полива, гончарний круг, мальовка, 8,2х36,5 см.
Опішне, Полтавщина.
I половина XX століття.
 Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-3017/К-2880.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 40.
Автор невідомий.
Проста миска.
 Глина, ангоби, полива, гончарний круг, мальовка, 13,9х44,3 см.
Коломия (?), Покуття.
Початок XX століття.
 Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-20258/К-18646.
 Фото Тараса Пошивайла

ПАСКІВНИК

Пасківник – посудина для випікання ритуального хліба (паски) на Великдень.

Мал. 41.
Автор невідомий. Пасківник.
 Глина, полива, гончарний круг, ліплення, риткування, 19,5х25,6х23 см.
Миропілля, Сумщина.
Середина XX століття.
 Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-22398/К-19908.
 Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – боки – частина посудини від опуку до денця (у цьому виробі боки збігаються з тулубом);
- 4 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 5 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 6 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину.

Мал. 42.
Автор невідомий. Пасківник.
 Глина, полива, гончарний круг, риткування, вдавлювання, 21,3x20 см.
Миропілля, Сумщина. Середина XX століття.
 Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-22390/К-19904.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 43.
Автор невідомий. Пасківник.
 Глина, полива, гончарний круг, риткування, вдавлювання, 13,5x13 см.
Миропілля, Сумщина. Середина XX століття.
 Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-22389/К-19903.
 Фото Тараса Пошивайла

ПОКРИШКА

Покришка – глиняний виріб, призначений для накривання посудин.

Мал. 44.
Федір Пошивайло (форма), Анастасія Кузименко (мальовка). Покришка.
 Глина, ангоби, полива, гончарний круг, мальовка, 3,9x13 см.
Опішне, Полтавщина. 1930-ті. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-13210/К-12771. Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – нижня частина покоришки;
- 3 – дірочка – заглиблення в центрі копитця з внутрішнього боку покоришки;
- 4 – заріз – рельєфний виступ на вінцях покоришки, який заходить за край посудини, яку накриває покоришка;
- 5 – копитець – циліндричний або конусоподібний виступ зверху в центрі покоришки;
- 6 – боки – частина покоришки від копитця до вінця;
- 7 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини.

Мал. 45 (1-2)

Автор невідомий. **Покришка.** Глина, гончарний круг, ліплення, 3,6х12,4 см. **Вінниччина. Середина XX століття.** Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-18613/К-16951. Фото Тараса Пошивайла

ПОСУД ДЛЯ ПИТТЯ

Посуд для пиття представлено кухлем, чашкою, чаркою.
Кухоль – невелика посудина циліндричної, зрізано-конічної форми, призначена для набирання та пиття води й інших напоїв.

Мал. 46.

Автор невідомий. **Кухоль.** Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, мальовка, 11,7х12,2 см. **Опішне, Полтавщина. 1970-ті.** Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-18068/К-16442. Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінець – верхня частина посудини;
- 3 – боки – частина посудини від вінець до денця (за відсутності опуку – від вінець до денця);
- 4 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 5 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 6 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 7 – тулуб – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки (в окремих випадках боки відповідають тулубу);
- 8 – копитець – частина, на якій стоїть посудина (для чарки);
- 9 – утор – зовнішній виступ навколо денця, що позначає його товщину.

Чашка – опуклобока посудина з прямими або ледь розхиленими вінцями й вухом, призначена для напоїв.

Мал. 47.
Автор невідомий. Чашка.
Глина, гончарний круг, 6,8x8,7 см.
Малі Будища, Полтавщина.
Кінець XIX століття.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, НД-4568. Фото Тараса Пошивайла

Чарка – маленька посудина на копитці для пиття міцних напоїв.

Мал. 48.
В'ячеслав Шкурпела (форма);
Ірина Мирко (мальовка). Чарка.
Глина, ангоби, полива,
гончарний круг, мальовка, 5,9x4,5 см.
Опішне, Полтавщина. 2001.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-10503/К-9879.
Фото Тараса Пошивайла

РИНКА

Ринка – глиняна посудина з тулійкою або з вухом, на ніжках чи без них, для приготування їжі: смаження печені, розминання квасолі, топлення смальцю, збивання масла тощо. Ринку-носатку використовували як умивальник (рукомийник) чи для розливання олії по інших посудинах.

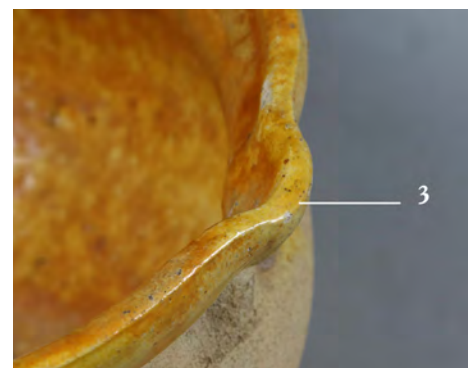

Мал. 49.
Автор невідомий. Ринка з тулійкою.
Глина, полива, гончарний круг,
ліплення, вдавлення, 10x23,3x17,7 см.
Опішне, Полтавщина.
1920-ті – 1930-ті.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-21160/К-19891.
Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінця;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – пипка – виступ-заглиблення на вінцях, призначений для зручності виливання рідини;
- 4 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 5 – плечі – частина посудини від вінця до опуку;
- 6 – носик – трубчаста частина посудини для зливання рідини;
- 7 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 8 – боки – частина посудини від опуку до денця (за відсутності опуку – від вінця до денця);
- 9 – тулійка – трубчастий конструктивний елемент для піднімання і перенесення посудини;
- 10 – тулуб – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки;
- 11 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 12 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 13 – утор – зовнішній виступ навколо денця, що позначає його товщину.

Мал. 50.
Автор невідомий. Носатка.
 Глина, полива, гончарний круг,
 ліплення, 12,2x20,8x19,3 см.
Опішне, Полтавщина.
Початок ХХ століття.
 Національний музей-заповідник
 українського гончарства в Опішному,
 КН-6617/К-6239/1.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 51.
Автор невідомий. Ринка.
 Глина, полива, гончарний круг,
 ліплення, 11x21,3 см.
Опішне, Полтавщина. 1950-ті.
 Національний музей-заповідник
 українського гончарства в Опішному,
 КН-3033/К-2886.
 Фото Тараса Пошивайла

Мал. 52.

Автор невідомий. Ринка з тулійкою.

Глина, полива, гончарний круг, ліплення, 12,3х22,4 см.

Поділля. Початок XX століття.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-14582/К-13992.

Фото Тараса Пошивайла

Мал. 53.

Глиняний посуд:

1. Автор невідомий. Ринка з тулійкою. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, 12,3х22,4 см.

Опішне, Полтавщина. Початок XX століття;

2. Автор невідомий. Ринка-носатка. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, вдавлювання, ритування, 12,6х19,8х20,3 см. **Опішне, Полтавщина. Кінець XIX – початок XX століття;**

3. Автор невідомий. Ринка-друшляк. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, ритування, проколювання 11х20,4 см. **Опішне, Полтавщина. 1920-ті–1930-ті;**

4. Автор невідомий. Ринка-носатка. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, 12,2х20,8х19,3 см. **Опішне, Полтавщина. Початок XX століття;**

5. Автор невідомий. Ринка. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, 11х21,3 см.

Опішне, Полтавщина. 1950.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-14582/К-13992 (1), КН-6618/К-6240 (2), КН-14202/К-13704 (3), КН-6617/К-6239/1 (4), КН-6617/К-6239/1 (5).

Фото Тараса Пошивайла

СВІЧНИК

Свічник – глиняна підставка для однієї чи кількох свічок.
Упродовж XIX–XX століть свічники були різноманітної форми.

Мал. 54.
Михайло Китриш. Свічник.
Глина, гончарний круг, ліплення, вдавлювання, 40х30 см.
Опішне, Полтавщина. 1997.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, НД-4269.
Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина чашечки свічника;
- 3 – чашечка – загальна назва ємності, куди вставляли свічку (свічник міг мати як одну, так і кілька чашечок);
- 4 – мисочка – частина, в яку вміщено чашечку, має такі ж елементи, що й звичайна миска (див. опис «Миска»);
- 5 – коло – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки;
- 6 – плечі – частина свічника від початку розширення до опуку;
- 7 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 8 – боки – частина посудини від опуку до копитця (ніжок);
- 9 – копитець – частина, на якій стоїть виріб;
- 10 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 11 – дно – нижня внутрішня частина виробу.

Мал. 55.
**В'ячеслав Шкурпела (форма),
Світлана Мотрій (мальовка).**
Свічник. Глина, ангоби, полива,
гончарний круг, ліплення, мальовка,
18,3х22 см. **Опішне, Полтавщина.**
2001. Національний музей-
заповідник українського гончарства
в Опішному, КН-10532/К-9923.
Фото Тараса Пошивайла

Мал. 56. **Михайло Китриш. Свічник.**
Глина, гончарний круг, 8,8х9,2 см.
Опішне, Полтавщина.
Кінець XX століття (?).
Приватна колекція Михайла Китриша.
Фото Тараса Пошивайла

Мал. 57.
Михайло Китриш. Свічник.
Глина, гончарний круг, ліплення,
вдавлювання, риткування, 12,4х8,5 см.
Опішне, Полтавщина.
Кінець XX століття (?).
Приватна колекція Михайла Китриша.
Фото Тараса Пошивайла

СКОВОРІДКА

Сковорідка – глиняна неглибока посудина округлої форми, з тулійкою чи без неї, для смаження страв.

Мал. 58.
Федір Пошивайло. Сковорідка.
Глина, полива, гончарний круг, риткування, 6,2x25,2 см.
Опішне, Полтавщина.
1920-ті – 1930-ті.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-6830/К-5852.
Фото Тараса Пошивайла

Мал. 59.
Автор невідомий. Сковорідка.
Глина, полива, гончарний круг, ліплення, риткування, 10x21 см.
Кам'янець-Подільський.
XVII століття [79]

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – дзеркало – внутрішня поверхня сковорідки;
- 4 – боки – зовнішня поверхня від вінець до денця;
- 5 – зрізи – плоскі зрізи на краю денця;
- 6 – денце – нижня зовнішня частина сковорідки;
- 7 – ніжки – деталі, на яких стоїть посудина;
- 8 – тулійка – трубчаста ручка.

СУПНИК

Супник – глиняна посудина, призначена для подавання рідких страв до столу. (Його форми можуть бути різними, але назви частин подібні до інших посудин).

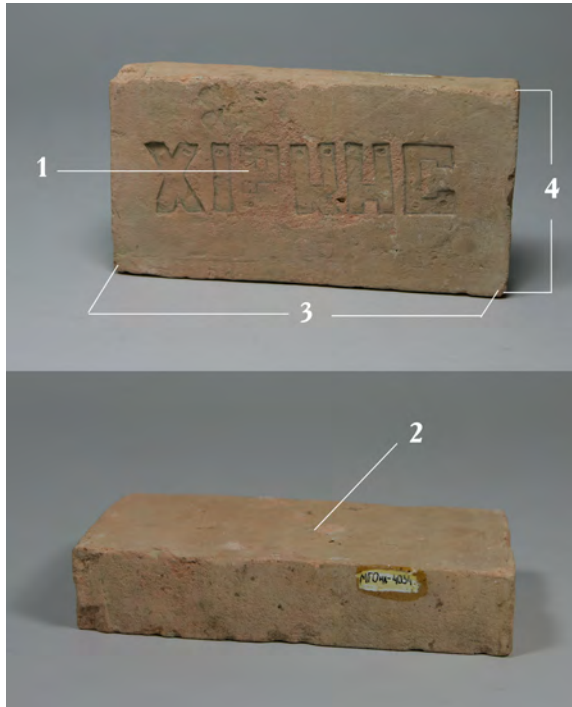
Мал. 60.
В'ячеслав Шкурпела (форма),
Вікторія Заліська (мальовка).
Супник з покриттям.
Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, мальовка, 25,5x26,7 см.
Опішне, Полтавщина. 2000.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-9617/К-8954.
Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінця – верхня частина посудини;
- 3 – плечі – частина від вінець до опуку;
- 4 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 5 – боки – частина посудини від опуку до денця;
- 6 – утор – зовнішній виступ навколо денця, що позначає його товщину;
- 7 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 8 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 9 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини;
- 10 – тулуб – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки;
- 11 – покриття – глиняний виріб, яким накривають посуд (див. опис «Покриття»).

ЦЕГЛА

Цегла – глиняний виріб прямокутної форми для будівництва споруд (печей, будівель і т. ін.).

Мал. 61.
Автор невідомий.
Глина, формування, штамп,
3,9х9,9х18,7 см. Хижняківка,
Полтавщина. 1930-ті.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному, НД-4034.
Фото Тараса Пошивайла

- 1 – верхня площина [30, с. 6] – сторона цегли, на якій відтиснуто тавро;
- 2 – нижня площина – сторона цегли, протилежна верхній;
- 3 – довга бічна площина – вузька сторона цегли, що означає її довжину й товщину;
- 4 – коротка бічна площина – вузька сторона цегли, що означає її ширину й товщину.

ЧАЙНИК

Чайник – глиняна посудина з циліндричною опуклою формою тулуба або формою подібна до тиквастого глечика, але з вухом та носиком, призначена для заварювання й розливання чаю.

Мал. 62.
Автор невідомий. Чайник.
Глина, полива, гончарний круг,
ліплення, риткування,
31,5х31,5х28 см.
Опішне, Полтавщина.
Перша чверть XX століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному, КН-092/К-039.
Фото Тараса Пошивайла

- 1 – край – верхня частина вінець;
- 2 – вінець – верхня частина посудини;
- 3 – шия – верхня частина посудини від вінець до початку розширення тулуба;
- 4 – плечі – частина посудини від шиї до опуку;
- 5 – опук – умовна горизонтальна лінія в місці найбільшого розширення виробу;
- 6 – боки – частина посудини від опуку до денця;
- 7 – утор – зовнішній виступ навколо денця, що позначає його товщину;
- 8 – дно – нижня внутрішня частина посудини;
- 9 – денце – нижня зовнішня частина, на яку ставлять посудину;
- 10 – тулуб – основна частина посудини, яка включає плечі, опук, боки;
- 11 – носик – циліндрична чи конічна зігнута трубка, прикріплена до протилежного від вуха боку, призначена для виливання рідини;
- 12 – вухо – дугоподібний конструктивний елемент для піднімання та перенесення посудини.

Мал. 63.
Автор невідомий.
Чайник.

Глина, полива, гончарний круг,
ліплення, 30x27,7 см.

Сумщина (?).

Середина XX століття.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-14588/К-13988.

Фото Тараса Пошивайла

Мал. 64.
Федір Хлонь.
Чайник.

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
ліплення, мальовка, 33,2x30,5x21,3 см.

Опішне, Полтавщина.

1940-ві – 1950-ті.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-15730/К-14961.

Фото Тараса Пошивайла

1. Авдусин Д. А. Полевая археология СССР : учебное пособие / Д. А. Авдусин. – М. : Высшая школа, 1980. – 335 с.
2. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
3. Археологія доби українського козацтва XVI–XVIII ст. : навчальний посібник / [Д. Я. Телегін (відп. ред.), І. С. Винокур, О. М. Титова, І. К. Свешніков та ін.]. – К. : видання Інституту змісту і методів навчання, 1997. – 336 с.
4. Бекетова Ірина. Деякі аспекти атрибуції художньої кераміки на прикладах колекції Музею українського народного декоративного мистецтва / Ірина Бекетова // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеса Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 150-162.
5. Бережнюк В. М. Гончарська лексика східнополіського діалекту // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 60. – Інв. № 3464. – 273 с.
6. Берк П. Популярна культура в ранньомодерній Європі / Пітер Берк ; пер. з англ. О. Гриценка, Т. Гарастович, Н. Гончаренко, А. Гриценко. – К. : Український центр культурних досліджень, 2001. – 376 с.
7. Боренько Надія. Колекція фаянсу в Музеї народної архітектури та побуту у Львові: до проблеми атрибутування й каталогізації / Надія Боренько // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеса Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 195-206.
8. Вайдахер Ф. Загальна музеологія : посібник / Ф. Вайдахер ; пер. з нім. В. Лозинський, О. Янг, Х. Назаркевич. – Львів : Літопис, 2005. – 632 с.
9. Венец // Толковий словарь Даля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.endic.ru/dal/Venec-2719.html>.
10. Виногородська Лариса. Колекція кераміки литовського часу з розкопок городища-замчища у смт Брацлав Вінницької області / Л. Виногородська // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : збірка наукових статей. – К. : Часи козацькі, 2015. – Вип. 24. – С. 80-87.
11. Гейко Анатолій. Атрибутування знахідок оброблених черепків посуду з археологічних пам'яток / Анатолій Гейко // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеса Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 279-283.
12. Гейко Анатолій. Гончарство населення скіфського часу Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя / Анатолій Гейко. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2011. – 248 с.

13. Главацька Людмила. Вироби опішненьських гончарів у фондовій збірці Музею народної архітектури та побуту України НАН України / Людмила Главацька // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 207-210.
14. Івашків Г. Декор української народної кераміки XVI – першої половини XX століть / Г. Івашків. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. – 544 с.
15. Клейн Л. С. Археологическая типология / Л. С. Клейн. – Ленинград : Академия наук СССР, Ленинградское научно-исследовательское археологическое объединение, 1991. – С. 448.
16. Клименко Олена. Гончарство Поділля: до проблеми атрибуції / Олена Клименко // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 170-186.
17. Коваленко О. Глиняні люльки XVII–XVIII століття (термінологічна розвідка) / О. Коваленко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К. : ХІК, Часи козацькі, 2006. – Вип. 15. – С. 78-82.
18. Коваленко О. Гончарська термінологія XVI–XVIII століть: проблеми історії та атрибутування / О. Коваленко // Заповідна Хортиця. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Історія запорізького козацтва в пам'ятках та музейній практиці». Спец. випуск. – Запоріжжя : A&V.ArtGROUП, 2012. – С. 74-78.
19. Коваленко О. Принади автохтонності та ретроспективи: Колупаєва А. Українські кахлі XIV – початку XX століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевисть. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006 / О. Коваленко // Український гуманітарний огляд. – 2009. – № 14. – С. 140-146.
20. Коваленко О. В. Проблема уніфікації назв структурних частин гончарних виробів / О. В. Коваленко // Жовківські читання 2011 : збірник статей першої наукової конференції «Музей у сучасному світі». – Львів : Растр-7, 2011. – С. 60-69.
21. Коваленко Оксана. Глиняні люльки XVII–XVIII століть (за матеріалами Полтавщини) / Оксана Коваленко. – Опішне : Українське Народознавство, 2008. – 144 с. : іл.
22. Коваленко Оксана. Гончарство Полтави XVIII століття / Оксана Коваленко. – Опішне : Українське Народознавство, 2018. – 448 с.
23. Коваленко Оксана. Гончарська термінологія кінця XVII – початку XVIII ст. у творах Кліментія Зіновієва / Оксана Коваленко // Український керамологічний журнал. – 2004. – № 4. – С. 85-88.
24. Коваленко Оксана. До питання про уніфікацію назв структурних частин гончарних виробів / Оксана Коваленко // Українська керамологія :

- національний культурологічний щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 131-137.
25. Коваленко Оксана. Матеріали до гончарської термінології XVII–XVIII століть / Оксана Коваленко // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 272-278.
26. Коваленко Оксана. Типологія глиняних виробів (у контексті функціонально-атрибуційного підходу) / Оксана Коваленко // Археологічна керамологія. – 2019. – № 2. – С. 120-129.
27. Колупаєва Агнія. Українські кахлі XIV – початку XX століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевисть / Агнія Колупаєва. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. – 384 с.
28. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов / Н. Г. Комлев. – Москва : ЭКСМО, 2006. – 669 с.
29. Котляревський І. П. Поетичні твори. Драматичні твори. Листи / І. П. Котляревський ; ред. кол. : І. О. Дзевєрін [та ін.] ; упоряд. і авт. прим. М. Т. Максименко ; вступ. ст. М. Т. Яценка; Академія наук УРСР. – К. : Наукова думка, 1982. – [320] с.
30. Кошовий О. П. Будівельна кераміка України // АН УРСР. Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. – К. : Наук. Думка, 1989. – 136 с. : іл.
31. Кривчанська М. Ф. Лексика гончарного промислу Полтавської області // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 38. – Інв. № 2154. – 332 арк.
32. Кульбака Валентина. До проблеми атрибуції нових надходжень Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному / Валентина Кульбака // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 163-169.
33. Ликова Оксана. Атрибутування глиняних виробів: суть проблеми / Оксана Ликова // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 284-292.
34. Литвиненко С. Гончарська лексика / С. Литвиненко // Народне мистецтво. – 2000. – № 12. – С. 60.
35. Литвиненко С. З гончарської лексики східностепових говірок / С. Литвиненко // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки. – 2002. – № 4. – Квітень. – С. 146-149.

36. Литвиненко С. Звіт про відрядження до гончарних осередків Полтавської області (2002–2003) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 102. – 88 арк.
37. Литвиненко С. Мотивація назв українських глиняних іграшок / С. Литвиненко // Лексикографічний бюлетень : збірник наукових праць. – К. : Інститут української мови НАН України, 2005. – Вип. 11. – С. 78-81.
38. Литвиненко С. Стан і перспективи підготовки регіональних і національних словників гончарської лексики України / С. Литвиненко // Українські термінологічні словники з мистецтвознавства й етнології: досвід складання, проблеми та перспективи підготовки : науково-практична конференція, присвячена 100-річчю від дня народження Миколи Федоровича Трохименка (Київ, 19-20.12.1999). – К. : АНТ, 1999. – С. 33.
39. Литвиненко Світлана. Варіанти українських назв глиняних іграшок / Світлана Литвиненко // Український керамологічний журнал. – 2004. – № 4. – С. 79-84.
40. Литвиненко Світлана. Гончарний, гончарський чи гончарів? / Світлана Литвиненко // Культура слова. – К., 2004. – Вип. 64. – С. 67-71.
41. Литвиненко Світлана. Гончарство в мові та культурі / Світлана Литвиненко, Наталя Хобзей // Діалектологічні студії. 2 : Мова і культура. – Львів : Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 81-96.
42. Литвиненко Світлана. Лексика гончарів у діалектах української мови / Світлана Литвиненко // Слов'янський збірник. – Полтава : Слов'янський клуб, 2003. – Вип. 2. – С. 162-170.
43. Литвиненко Світлана. Назви частин глиняного посуду / Світлана Литвиненко // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеса Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 300-304.
44. Метка Л. О. Сучасні проблеми атрибутування глиняних виробів з музейних колекцій / Л. О. Метка // Сучасний музей: проблеми комплектування, вивчення, збереження і популяризації колекції : збірка статей за матеріалами науково-практичної конференції. Донецьк, 23 вересня 2009. – Донецьк : видання Донецького обласного художнього музею, 2009. – С. 110-115.
45. Метка Людмила. Сучасні проблеми атрибуції глиняних виробів з музейних колекцій / Людмила Метка // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеса Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 126-130.
46. Мотиль Р. Горшкоподібний посуд: етнокультурні взаємовпливи / Романа Мотиль // Мистецтвознавство : збірник наукових праць. – Львів, 2008. – С. 99-106.

47. Мотиль Р. Українська димлена кераміка XIX – початку XXI ст. Історія. Типологія. Художні особливості / Р. Мотиль. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2011. – 208 с.
48. Омельченко Ю. А. Українська наддніпрянська кераміка XIV–XVIII ст. (методичні рекомендації) / Ю. А. Омельченко, І. Б. Тесленко, Л. В. Чміль. – К. : [Б. в.], 1994. – 50 с.
49. Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі) / автор-упорядник Олесь Пошивайло ; художник Юрко Пошивайло ; фотограф Тарас Пошивайло. – Опішне : Українське Народознавство, 2010. – 632 с. : іл.
50. Петрашина П. Археологічні дослідження Національного заповідника «Хортиця» на о. Тягінь 2010 р. (за матеріалами розкопу № 3) / П. Петрашина // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : збірник наукових статей. – К. : Часи козацькі, 2011. – Вип. 20. – Ч. 1. – С. 77-78.
51. Пискун О. Керамічний посуд XVII – поч. XVIII ст. у колекції музею Б. Хмельницького / О. Пискун // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : збірник наукових статей. – К. : Часи козацькі, 2008. – Вип. 17. – С. 105-110.
52. Пошивайло Олесь. Атрибуція абсурду / Олесь Пошивайло // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеса Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 140-149.
53. Пошивайло Олесь. Атрибуція кераміки як підґрунтя правдивої історії українського гончарства / Олесь Пошивайло // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеса Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 11-103.
54. Пошивайло Олесь. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України (Гетьманщина) / Олесь Пошивайло. – Опішне : Українське Народознавство, 1993. – 280 с.
55. Пошивайло Олесь. Консервація і реставрація гончарських раритетів в Україні / Олесь Пошивайло // Український керамологічний журнал. – 2004. – № 23. – С. 722.
56. Пошивайло Олесь. МалоРосійські пріоритети українського музеєзнавства / Олесь Пошивайло // Українська керамологія : національний науковий щорічник. За рік 2007 : Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олеса Пошивайла. – Опішне : Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 187-194.
57. Пошивайло С. Назви глин Опішного (історіографічний огляд) / С. Пошивайло // Гуржіївські читання : збірник наукових праць. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. – Вип. 6. – С. 17-18.
58. Пошивайло С. Назви оздоблення глиняних виробів у середньонаддніпрянських говірках Полтавщини (лексико-семантичний аспект) / С. Пошивайло // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія

- «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 43. – С. 245-247.
59. Пошивайло С. Г. Аспекти парадигматичного аналізу народних назв дій, процесів у гончарному виробництві Полтавщини / С. Г. Пошивайло // Мова і культура. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – Вип. 16. – Т. III. – С. 175-180.
60. Пошивайло Світлана. Гончарний круг чи гончарне коло? / Світлана Пошивайло // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи: матеріали 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Конотоп, 24-26 травня 2018 р.) / відп. ред. Л. О. Гріффен. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України, 2018. – С. 121-124.
61. Пошивайло Світлана. Назви елементів гончарської орнаментики у середньонадніпрянських говірках (Полтавщина) / Світлана Пошивайло // Проблеми збереження, відтворення та популяризації історико-культурної спадщини в контексті діяльності музеїв просто неба: матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції. 17-19 жовтня 2013. – Львів: Апріорі, 2013. – С. 231-233.
62. Пошивайло Світлана. Назви частин глиняного посуду / Світлана Пошивайло // Українська керамологія: національний науковий щорічник. За рік 2007: Атрибуція кераміки в Україні / за редакцією доктора історичних наук Олесь Пошивайла. – Опішне: Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. 2. – С. 300-304.
63. Пошивайло Світлана. Про керамологічні терміни в довідковій літературі початку XXI століття / Світлана Пошивайло // Культура слова. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 117-122.
64. Пошивайло Світлана. Проблеми сучасної української керамологічної термінології / Світлана Пошивайло // Роль суспільних наук у процесі розвитку суспільства в умовах сьогодення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 15-16 вересня 2017 року). – Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2017. – С. 10-14.
65. Пошивайло Світлана. Сучасний стан досліджень української гончарної лексики / Світлана Пошивайло // Сьомі зарембівські читання: матеріали Сьомих Зарембівських наукових читань «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції». – К.: Центр пам'яткознавства НАНУ і УТОПІК, 2019. – С. 197-205.
66. Про затвердження Порядку занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання. Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 25.10.2001 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: Законодавство України [сайт]. – Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0144-02#Text
67. Сакович І. В. Народні художні традиції в українській народній промисловості / І. В. Сакович. – К.: Наукова думка, 1975. – 181 с.
68. Словарь историка / ред. Н. Оффенштадт при участии Г. Дюфо и Э. Мазюреля; пер. с фр. Л. А. Пименовой. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – 222 с.

69. Словник української мови: у 11 томах / за редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970. – Т. I. – 800 с.
70. Словник української мови: у 11 томах / за редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1971. – Т. II. – 552 с.
71. Словник української мови: у 11 томах / за редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. IV. – 840 с.
72. Словник української мови: у 11 томах / за редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1974. – Т. V. – 840 с.
73. Словник української мови: у 11 томах / за редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1975. – Т. VI. – 832 с.
74. Словник української мови: у 11 томах / за редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. VIII. – 928 с.
75. Словник української мови: у 11 томах / за редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1979. – Т. X. – 658 с.
76. Словник української мови: у 11 томах / за редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1980. – Т. XI. – 701 с.
77. Спанатій Л. С. Гончарна лексика в говорах української мови // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 31. – Інв. № 719. – 217 арк.
78. Тищенко О. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII–XVIII ст.) / О. Тищенко. – К.: Либідь, 1992. – 192 с.
79. Фотоальбом «Посуда 17 века» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://io.ua/12896007>
80. Чарновський, О. Українська народна скульптура. Львів: Вища школа. 1976.
81. Чміль Леся. Гончарні осередки Середнього Подніпров'я XVI–XVIII століть / Леся Чміль // Українська керамологія: національний науковий щорічник. За рік 2007: Українське гончарство доби козацтва / за редакцією доктора історичних наук Олесь Пошивайла. – Опішне: Українське Народознавство, 2011. – Кн. III. – Т. I. – С. 195-234.
82. Шиянова А. В. Особливості консервації та реставрації археологічної кераміки / А. В. Шиянова // Матеріали та дослідження археологічного музею ІА НАН України. – К.: Інститут археології НАН України, 2015. – Вип. 3. – С. 82-89.
83. Cameron F. Dictionary of roman pottery terms [Електронний ресурс] / F. Cameron // Journal of roman pottery studies. – 1986. – Vol. 1. – P. 58-79. – Режим доступу: https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/sgrp-wordpress-offload/wp-content/uploads/2020/08/11194752/JRPS1_58-79_Roman_Pottery_Terms.pdf
84. Cauliez Jessie. Nomenclature et méthode de description pour l'étude des céramiques de la fin du Néolithique en Provence [Електронний ресурс] / Jessie Cauliez, Gaëlle Delaunay and Véronique Duplan // OpenEdition: journals. – 2002. – № 10-11. – P. 61-82. – Режим доступу: <https://journals.openedition.org/pm/250>